

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

Svensk lexikologi

Навчальний посібник з лексикології шведської мови

КИЇВ — 2019

Навчальний посібник з лексикології шведської мови “Svensk lexikologi”

Автор-упорядник: Стасюк Олександр Сергійович

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 3 від 29 жовтня 2019 року)*

Навчальний посібник з лексикології шведської мови для студентів, що навчаються за напрямом “Філологія”. Посібник розроблено з метою оволодіння студентами-філологами, які вивчають шведську мову як першу чи другу іноземну, знаннями з лексикології шведської мови.

Навчальний посібник складається з п’яти розділів, які знайомлять студентів із основними напрямками лексикології: словотвором, семантикою, фразеологією і лексикографією, а також питаннями стратифікації словникового складу шведської мови. Кожен розділ охоплює короткий виклад теоретичного матеріалу та завдання, спрямовані на його засвоєння і практичне використання. Наприкінці посібника подано список теоретичних праць з лексикології шведської мови та список лексикографічних праць, а також термінологічний глосарій з визначеннями термінів у галузі лексикології шведською мовою та їхнім перекладом на українську мову.

Рецензенти:

к. філол. н., доц. Кульчицький В.І.

к. філол. н., асист. Квіренко Л.О.

асист. Суханова Г.С.

Innehåll

Förord	5
1 Ordbildning	6
2 Semantik	16
3 Stratifiering av ordförrådet	27
4 Fraseologi	35
5 Lexikografi	43
Slutord	57
Källförteckning	58
Terminologisk ordlista	69

Tack till

Jag vill uttrycka min tacksamhet till svensklärare på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg Lars Elofsson och Svenska institutets lektor på Taras Shevchenko National University of Kyiv Adam Hasselström för den noggranna korrekturläsningen av läroboken. Dessutom vill jag tacka varmt recensenter och kolleger från institutionen för germanska språk och översättning på Taras Shevchenko National University of Kyiv för värdefulla kommentarer som har bidragit stort till denna läroboks tillkomst.

Förord

Lexikologi är en lingvistisk disciplin som studerar ord, bl.a. deras natur och funktioner, betydelse, samt regler för hur de bildas av mindre enheter (morfem). Lexikologi omfattar också fraseologi — en disciplin, som utforskar lexikaliserade fraser, d.v.s. fraser vars betydelse utgör en helhet. I nära förhållande med lexikologi står lexikografi som sysslar med utarbetning av ordböcker.

Svenskan har ett oerhört rikt, närmast oändligt ordförråd som upplever en kontinuerlig utveckling. Många nya ord kommer in i svenska språket utifrån — de lånas från andra språk. Särskilt många moderna lånord härstammar från engelskan. Andra ord bildas inne i svenska språket genom avledning och sammansättning. I svenskan är det mycket lätt och smidigt att bilda nya sammansättningar.

Denna lärobok består av fem kapitel som behandlar de viktigaste områdena av lexikologin: ordbildning, semantik, fraseologi och lexikografi. Varje kapitel består av en kortfattad teoretisk utläggning och praktiska övningar.

I slutet av läromedlet finns en källförteckning med teoretiska verk inom lexikologi och en lista med utvalda svenska ordböcker som åtminstone delvis representerar den stora rikedom av moderna lexikografiska verk, samt en terminologisk ordlista som innehåller förklaringar av de viktigaste lexikologiska termerna och deras översättning till ukrainska.

Kapitel 1

Ordbildning

I sin populärvetenskapliga bok “Världens dåligaste språk” tar den svenske lingvisten och författaren Fredrik Lindström upp frågan om huruvida svenskan är ett fattigt språk. Han kommer till slutsatsen att den är ovanligt ordrik. Detta tack vare breda möjligheter att bilda nya ord. I detta kapitel behandlar vi frågan om hur nya ord bildas i svenska språket.

Ordbildning är en del av lexikologin som utforskar hur ord byggs upp med hjälp av morfem. Morfem är språkets minsta betydelsebärande enheter. Det finns flera olika typer av morfem. Man skiljer mellan fria och bundna morfem. Om ett morfem är fritt kan det användas som ett separat ord utan andra morfem. Bundna morfem kan däremot användas endast i kombination med andra morfem. T.ex., i ordet *körsbär* har vi två morfem — *körs-* och *bär*. Det första morfemet är bundet och det andra är fritt.

Dessutom skiljer man mellan rotmorfem (lexikala morfem) och grammatiska morfem. Rotmorfem är bärare av den lexikala betydelsen. De kan vara fria och bundna. Bundna lexikala morfem kallar man på ett annat sätt för restmorfem. Det är t.ex. morfemet *körs-* i *körsbär* och *ling-* i *lingon*.

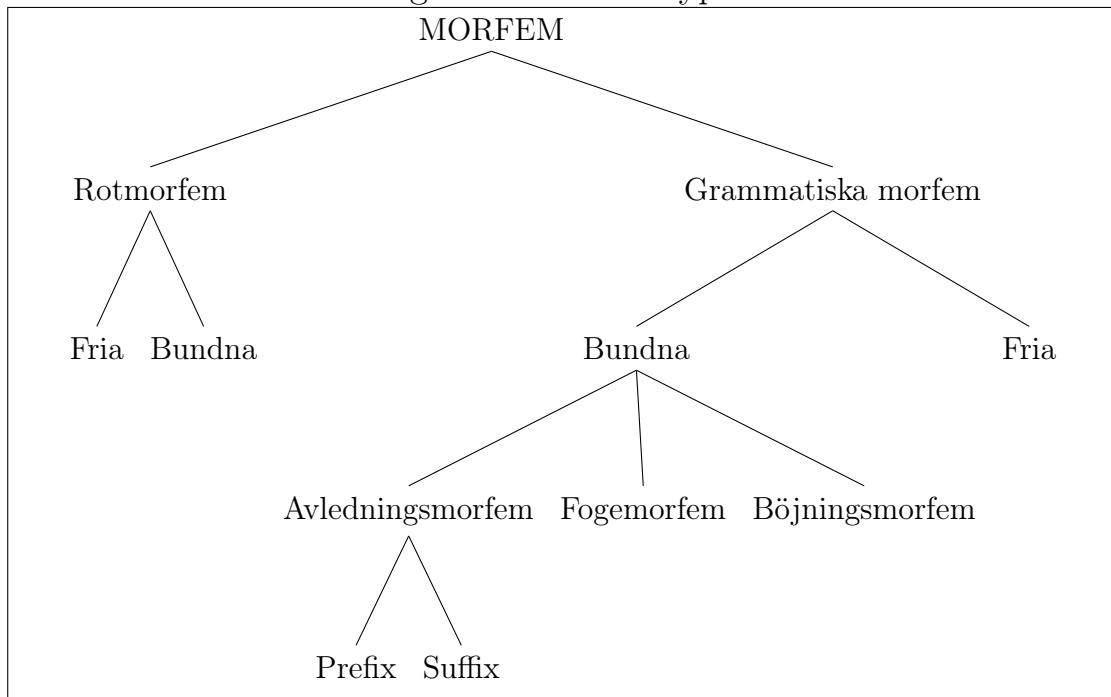
Även grammatiska morfem kan vara fria och bundna. Fria grammatiska morfem bildar bl.a. prepositioner, konjunktioner och subjunktioner, t.ex. *i*, *och* eller *att*.

Bundna grammatiska morfem indelas i sin tur i avledningsmorfem,

böjningsmorfem och fogemorfem. Böjningsmorfem används för att bilda olika grammatiska former av samma ord, t.ex. *bil* — *bilar* — *bilarna*. Avledningsmorfem bildar däremot nya ord, t.ex. *lära* — *lärare* — *lärarinna*, *handla* — *behandla*, *förhandla*. Ofta tillhör dessa ord olika ordklasser, t.ex. *rap* — *rappa*, *tid* — *tidvis*. Avledningsmorfem delas in i prefix och suffix. Prefix är avledningsmorfem som står före rotmorfem, t.ex. prefixet *und-* i ordet *undvika*, och suffix är avledningsmorfem som står efter rotmorfem, t.ex. suffixet *-het* i ordet *frihet*. Fogemorfem används i sammansättningar mellan för- och efterled, t.ex. fogemorfemet *-o-* i ordet *kyrkogård* och fogemorfemet *-s-* i ordet *vandringsled*.

Olika morfemtyper är avbildade i figur 1.1.

Figur 1.1: Morfemtyper

Morfem bildar alltså ord. Beroende på hur de gör det skiljer man mellan olika typer av ord. Enkla ord består av bara ett rotmorfem, t.ex. *god*, *hus*, *stå*. Sammansättningar är ord som består av minst två fria rotmorfem, t.ex. *småhus*, *morgontidning*, *storstad*. Avledningar är ord som bildas genom kombination av rotmorfem med avledningsmorfem,

t.ex. *befråga*, *stolthet*. Ett speciellt sätt att bilda ord är förkortning.

Sammansättningar är mycket vanliga i svenska. Som man skrev på ett kanske lite överdrivet sätt i Språktidningen "Engelska är i jämförelse med svenska ett litet struntspråk med bara några hundra tusen ord. Det är sammansättningarna som gör svenskan så oändlig."

I de flesta fall bildas sammansättningar genom kombinationen av två rotmorfem, t.ex. *fritid* eller *matsal*. Ibland kan de dock vara mycket långa. I Guinness Rekordbok finns ordet *nord-väster-sjö-kust-artilleri-flyg-spanings-simulator-anläggnings-materiel-underhålls-uppföljnings-system-diskussions-inläggs-förberedelse-arbeten* som svenskans längsta ord. Detta ord innehåller 130 bokstäver och 17 rotmorfem. Det längsta ordet i Svenska Akademiens ordlista över svenska språket (SAOL) är *realisationsvinstbeskattning* med 28 bokstäver och 3 rotmorfem.

Sammansättningar består av ett förled och ett efterled. Förledet är det första ledet av ett sammansatt ord. Efterledet är det andra ledet av ett sammansatt ord. T.ex., i sammansättningen *skrivregler* är *skriv*-förled och *-regler* efterled. Med hjälp av rotmorfem *skol*, *bok* och *hylla* kan man bilda sammansättning *skolbokhylla* där förled är *skol*- och efterled *-bokhylla* d.v.s. "en bokhylla som befinner sig i skolan" samt sammansättning *skolbokshylla* med *skolboks*- som förled och *-hylla* som efterled d.v.s. "en hylla med skolböcker". Både för- och efterled kan alltså innehålla fler än ett rotmorfem.

Man skiljer mellan fyra sammansättningstyper:

- ✧ determinativa sammansättningar (det första ledet är en bestämning eller en beskrivning av det andra, t.ex. *växthus*)
- ✧ kopulativa sammansättningar (relationen mellan leden kan betecknas med konjunktionen 'och', t.ex. *svensk-norsk*)
- ✧ possessiva sammansättningar (betecknar ett karaktärsdrag hos referenten, t.ex. *trefot*)
- ✧ imperativiska sammansättningar (består av en verbrot och en partikelrot, t.ex. *suput*)

Den allra vanligaste sammansättningstypen i svenskan är den första. Determinativa sammansättningar brukar skrivas ihop, mellan olika led av kopulativa sammansättningar använder man däremot vanligtvis bindestreck.

Marie Bolander i sin "Funktionell svensk grammatik" anför följande drag som är kännetecknande för sammansättningar:

- ✧ efterledet avgör betydelsen: *en barnmatsburk* (= burk) — *burkbarnmat* (= barnmat)
- ✧ alla ordklasser kan ingå som förled: *språk-val* (substantiv), *röd-vin* (adjektiv), *flyg-plan* (verb), *inne-grej* (adverb), *ni-tilltal* (pronomen), *tre-tal* (räkneord), *till-bedjan* (preposition), *när-bisats* och *ja-sägare* (interjektion).
- ✧ olika innehållsordklasser kan ingå som efterled: *hus-tak* (substantiv), *gul-grön* (adjektiv), *buk-tala* (verb) och *jätte-fort* (adverb).
- ✧ både för- och efterled kan vara egna sammansättningar: *sjukhus-matsal*, *reservdel-s-kullager* och *leksaker-s-träbil*
- ✧ både för- och efterled kan vara avledningar: *försäkring-s-anbud*, *samtal-s-debitering* och *rådgivning-s-enhet*
- ✧ betydelsesambandet mellan för- och efterled kan variera. Om man t.ex. försöker omskriva sammansättningarna *hustak*, *träfasad*, *fönsterglas*, så får man som resultat *tak på hus*, *fasad av trä* och *glas i fönster*.

Mellan sammansättningarnas olika led kan fogemorfem användas. För användning av fogemorfem gäller följande regler:

- ✧ oftast använder man fogemorfemet *-s* (t.ex. *livsmedel*);
- ✧ man använder fogemorfemet *-s* om förledet är en sammansättning (t.ex. *mödravårdscentral*);

- ✧ man använder fogemorfem *-s-* om förledet slutar på *-ning*, *-het* eller *-tion* (t.ex. *pensionsförsäkring*);
- ✧ andra markeringar av fogen är vokalförändringar eller vokalbortfall (t.ex. *vargavinter*, *pojkbxor*).

Det finns emellertid inga allomfattande fasta regler för användningen av fogemorfem. I vissa fall är det rentav traditionen som är avgörande. Så skriver man "Svenska Fotbollförbundet" trots att man faktiskt uttalar "Svenska Fotbollsförbundet".

Förutom sammansättning är avledning ett viktigt sätt att bilda nya ord i svenskan. Avledning är ett sätt att bilda ord med hjälp av avledningsmorfem (som på ett annat sätt kallas "affix"), d.v.s. prefix som används före rotmorfem och suffix som används efter rotmorfem.

Prefix modifierar vanligtvis rotmorfemets betydelse och suffix används för att skapa en ny ordklass av rotmorfemets betydelse.

De vanligaste prefixen i svenska är *an-*, *be-*, *fort-*, *för-*, *med-*, *miss-*, *sam-*, *sär-*, *o-*, *und-*, *van-*, *veder-* (t.ex. *föra* — *anföra*, *svara* — *besvara*, *sätta* — *fortsätta*, *stå* — *förstå*, *verka* — *medverka*, *uppfattning* — *missuppfattning*, *spel* — *samspel*, *skrivning* — *särskrivning*, *mogen* — *omogen*, *gå* — *undgå*, *trivas* — *vantrivas*, *böra* — *vederböra*).

De vanligaste substantivbildande suffix är *-are*, *-ande/-ende*, *-ing*, *-tion/-sion*, *-else*, *-eri*, *-an*, *-het*, *-itet* (t.ex. *spela* — *spelare*, *anföra* — *anförande*, *tuff* — *tuffing*, *notera* — *notation*, *befria* — *befrielse*, *slösa* — *slöseri*, *ansöka* — *ansökan*, *stolt* — *stolthet*, *integrera* — *integritet*).

Verbbildande suffix är *-a*, *-era*, *-isera*, *-fiera*, *-ficera* och *-na* (t.ex. *Swish* — *swisha*, *Zlatan* — *zlatanera*, *aktuell* — *aktualisera*, *exempel* — *exemplifiera*, *specifik* — *specificera*, *blek* — *blekna*).

De vanligaste adjektivbildande suffix är *-ig*, *-lig*, *-bar*, *-abel/-ibel*, *-sam*, *-aktig*, *-tiv*, *-ad* (t.ex. *lura* — *lurig*, *dag* — *daglig*, *Google* — *ooglebar*, *diskutera* — *diskutabel*, *arbeta* — *arbetsam*, *tvivla* — *tvivelaktig*, *kvalitet* — *kvalitativ*, *befria* — *befriad*).

Det enda idag produktiva adverbbildande suffixet är *-vis* (t.ex. *grad* — *gradvis*).

Tredje sättet att bilda nya ord i svenska är genom att skapa förkortningar. Förkortningar bildas genom att morfem eller delar av

morfem stryks i redan existerande ord, framför allt i sammansatta ord, eller i ordgrupper.

Man skiljer mellan olika typer av förkortningar.

Ellips innebär att det ena ledet, i regel efterledet, i ett sammansatt ord stryks, t.ex. *läsk* (= läskedryck).

Stympning innebär att ett ord eller en ordgrupp förkortas genom strykning av morfem som inte är efterled i sammansättning, t.ex. *Stina* (= Kristina).

Initialord eller akronymer bildas på det sättet att begynnelsebokstäverna i de ord som ingår i en sammansättning eller en ordgrupp ställs samman till ett ord, t.ex. *ATP* (= allmän tilläggs pension).

Uppgifter

1.1. Läs följande text.

Mystiska morfem skapar oändlig variation

av: Lars Melin

Vad händer nere i språkets djup? Den grävande språkvetaren finner svaren under ordens nivå. Den värld där morfemen lever sitt hemlighetsfulla liv.

Man säger att språket är rikt, att det finns hur många ord som helst. Ja, kanske, men dessa ord består i sin tur av *orddelar*, så kallade *morfem*. De minsta betydelsebärande enheterna i språket. Och dessa är färre än man tror. Men några tusen morfem kan man konstruera ett närmast oändligt antal ord. Vi inser genast möjligheterna. Av morfemen *bok*, *mal* och *kok* kan man göra *bokmal* och *kokbok*. Men vi kan mycket mer:

Kok+bok+mal: 'den som läser många kokböcker'

Mal+kok+bok: 'en bok med läckra rätter baserade på malråvara'

Bok+mal+kok: 'uppkokt bokmal'

Ett morfem kan också vara ett ord. *Bok*, *mal* och *kok* är ju både ord och morfem. Ordet *mammut* är också både ett ord och ett morfem, medan *mammuten* bara är *ett* ord, men hela *två* morfem! *Mammuten* består av två orddelar: *mammut* och *-en*. Det senare, som betyder 'bestämd form', kan inte stå självständigt i den betydelsen, utan måste alltså hakas på ett annat morfem.

Språkets rikedom ligger alltså inte i orden eller morfemen utan i de oändliga kombinationsmöjligheterna. Vi kan säga allt!

Ord känner väl de flesta till, men morfemen är inte lika kända för allmänheten. Det är mest språkvetare som grottar ner sig i morfemanalys — vilket är synd, eftersom morfemen är minst lika viktiga byggstenar i språket som bokstäverna och orden. Men det är heller kanske inte så konstigt, eftersom morfemen rör sig i sin egen lilla värld, där vanlig logik inte räcker. Morfemen kan ofta fritt röra sig mellan olika positioner, men inte alltid.

Källa: <http://spraktidningen.se>

1.2. Svara på följande frågor:

1. Hur många morfem finns det i svenska språket? Gör din egen bedömning. Vilken morfemtyp tillhör de flesta? Och vilken morfemtyp förekommer oftast?
2. Varför är morfem inte lika kända som ord?

1.3. Dela in följande ord i morfem. Vilka morfemtyper tillhör de?

Avvärjande, bokhyllans, farstutrappa, förhindras, helikoptrar, middagsbordet, naturligtvis, otvättade, vårhimlen, ångmaskinsskötare.

1.4. Här har du sammansättningar. Använd fraser i stället för dessa sammansättningar.

Bröllopsdag, börsmäklare, dödsballe, glasögon, gravsten, grönsak, guldarmband, höstväder, kanotsemester, kontorstid, kulturevenemang, kvinnonamn, lägenhetsinnehavare, monsterradio, provmjölkkningsresultat, reklamkanal, skogsägare, sommarlov, sommarmånad, tomtgräns

1.5. Här har du fraser. Bilda sammansättningar av dessa fraser.

1. svenska som talades under medeltiden
2. kraft vars källa är vatten
3. en kappa av plast som skyddar mot regn
4. en hylla för skor
5. en konsument av kultur
6. ett hål som man kan andas igenom
7. foto i färger
8. plockning av bär
9. korv som är varm
10. fröken som jobbar på dagis
11. bok för anteckningar

12. kanna med vatten i
13. sång av fåglar
14. ring för nycklar
15. hög av papper
16. kavaljer som man dansar tango med
17. rum där man äter lunch
18. kasse från Konsum
19. kropp av barn
20. syn på kvinnor

1.6. Bestäm för- och efterled i följande sammansättningar.

Armbandsur, bokstavskombinationsdiagnos, bostadsrättsföreningen, bra-att-ha-låda, ficklampepekfinger, glasåtervinningen, knytnävsstor, nymodighetskamera, polisficklampa, soprumsinspektion.

1.7. Lägg till fogemorfem där det behövs.

Befolkning_återhämtning, byggnad_stil, dragning_kraft, folk_omflyttning, gräns_trakt, hjält_dyrkan, huvud_del, jord_bruk_priser, kung_makt, makt_fördelning_princip, myt_bildning, ny_odling_företag, skatt_frihet, skatt_utveckling, slag_fält, spann_mål_odling, stat_förvaltning, stor_makt_tiden, tron_arving, viking_tiden.

1.8. Vad betyder följande förkortningar? Dela in dem i grupper.

AB, art., bl.a., dvs., e.Kr., EM, fig., FN, mc, m.m., m.v.h., nr, o.d., OS, o.s.v., s.k., SEB, SR, t.ex., ung., vd, äv.

1.9. Läs följande dikt av Tage Danielsson. Vad betyder förkortningarna?

Livet är kort

BB

GB TV

IQ AB Ba BC C TV

FF LP EP UKV LSD

SSU RFSU TV

Vpl OP

SKF LO ABF TV

SKF PR TCO DN TV

SKF VD SAF SvD TV

ATP KDS TV

GB TV

TV

TV

STOP

Kapitel 2

Semantik

I föregående kapitel behandlades frågan hur nya ord bildas i svenska språket med hjälp av morfem. Detta kapitel behandlar ords betydelse.

Varje ord har form och betydelse. Ordets form utgörs av en bestämd följd av ljud eller tecken som det består av. Ordets betydelse förknippar denna ljud- eller teckenföljd med talaren själv och verkligheten som omringar hen, och utforskas inom en gren av lingvistik som kallas semantik.

Det finns olika typer av betydelse: denotativ betydelse och konnotativ betydelse. Denotativ betydelse visar ordets sammanhang med verkligheten. Konnotativ betydelse visar däremot talarens inställning till verkligheten. I språket existerar ord som bara har denotativ betydelse. Dessa ord är neutrala, t.ex. *ansikte*, *arbete*, *hus*. Andra ord har förutom den denotativa också den konnotativa betydelsen. Konnotativ betydelse delas i sin tur in i expressiv, emotiv, evaluativ och stilistisk betydelse.

Ord kan också ha direkta och överförda (metaforiska) betydelser. Så hade ordet *fot* ursprungligen den direkta betydelsen "kroppsdelen av människor och djur". Senare fick det nya överförda betydelser som förknippas med icke-levande föremål, t.ex. "en del av ett bord".

Förutom betydelser som används upprepade gånger i språket och som man finner i ordböcker får ord ofta helt nya betydelser i nya sammanhang. Denna betydelsetyp kallas kontextuell betydelse.

För att utforska ordens betydelser kan man jämföra olika ord.

Ord existerar inte separat från varandra. De hänger ihop. I detta sammanhang talar man om paradigmatiska betydelseförhållanden i det lexikalisk-semantic systemet. Paradigmatiska betydelseförhållanden motställs syntagmatiska förhållanden. Syntagmatiska förhållanden mellan ord beskriver hur ord följer varandra i talad eller skriven text. Paradigmatiska betydelseförhållanden beskriver däremot hur ord hänger ihop i hela språkssystemet. Paradigmatiska betydelseförhållanden kan vara av olika slag.

1. Förhållande av överordning och underordning (hyperonymi och hyponymi).
2. Motsatsförhållande.
3. Synonymiskt förhållande.

Förhållande av överordning och underordning (hyperonymi och hyponymi) innebär att ett ord som är hyperonym betecknar en klass av liknande föremål vars typer betecknas med flera olika ord som kallas hyponymer. T.ex. svenska ordet "fordon" omfattar olika typer av transportmedel, bl.a. bil, buss, cykel och tåg. "Fordon" är alltså hyperonym för alla dessa ord.

Hyponymer till ordet "fordon" är avbildade i figur 2.1.

I svenskan skiljer man mellan tre olika typer av motsatsord:

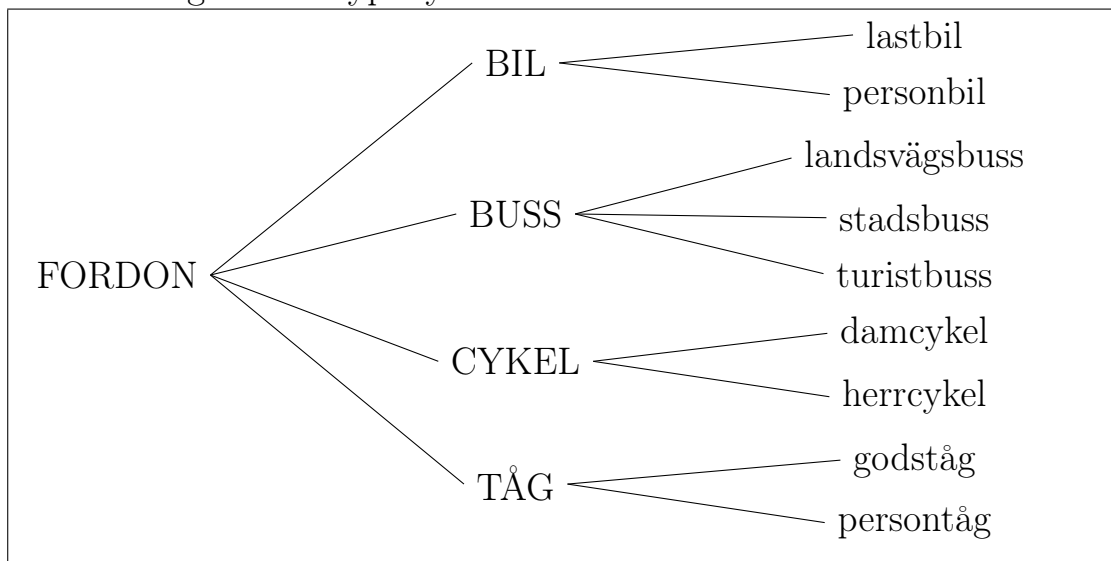
1. Antonymer.
2. Komplementära motsatsord.
3. Konversa motsatsord.

Antonymer är motsatsord som betyder liksom två yttersta positioner på en skala, t.ex. *god* — *dålig*, *vacker* — *ful*, *full* — *tom*. Antonymer är oftast adjektiv som kan kompareras, t.ex. *vacker* — *vackrare* — *vackrast*.

Komplementära motsatsord uttrycker däremot ett "antingen-eller-förhållande", t.ex. *levande* — *död*. Komplementära motsatsord kompareras vanligtvis inte.

Konversa motsatsord beskriver en händelse ur olika perspektiv, t.ex. *köpa* — *sälja*.

Figur 2.1: Hyponymer till ordet “fordon” i svenskan

Synonymi är en typ av paradigmatiska förhållanden i det lexikaliskt-semantiska systemet som innebär att två eller fler ord har liknande betydelse, t.ex. *bara* — *endast* — *enbart* — *blott* — *allenast*. Man måste lägga märke till att det inte finns några absoluta synonymer som kan ersätta varandra i alla situationer. Även om två ord har samma denotativa betydelse skiljer de sig genom konnotationer och användningsfrekvens i olika sammanhang. T.ex. används ordet *bara* mycket oftare än dess synonymer. *Allenast* är däremot föråldrat.

Ords betydelser utforskas med hjälp av speciella metoder. Det är bl.a. semantisk differential, ordförklaringar och definitioner, komponentanalys (särdragsteori) och analys av semantiska fält och nätverk.

För att undersöka betydelse använder man bl.a. s.k. semantisk differential. Denna metod innebär att man väljer ett ord vars betydelse analyseras. Sedan väljer man motsatspar som associeras med det här ordet. Efter detta intervjuas personer som fastställer vilka av dessa motsatsord den undersökta betydelsen närmar sig. På så sätt genom att intervjua många personer kan man fastställa vilken betydelse ett visst ord har i språket.

Ett exempel på hur man analyserar ordbetydelse med hjälp av

semantisk differential är avbildat i figur 2.2.

Figur 2.2: Semantisk differential av ordet “VÅR”

varm	_____x_____	kall
glad	_____x_____	ledsen
pigg	_____x_____	slö
aktiv	_____x_____	passiv
rolig	_____x_____	tråkig
+		—

En annan viktig metod i semantiken är komponentanalys. Komponentanalysens grundidé tar sin början i fonetiken. Man kan nämligen skilja mellan olika fonem genom att motställa fonemens olika drag, t.ex. *rundade* — *orundade*, *långa* eller *korta* fonem. Ljud delas alltså in i minimala beståndsdelar.

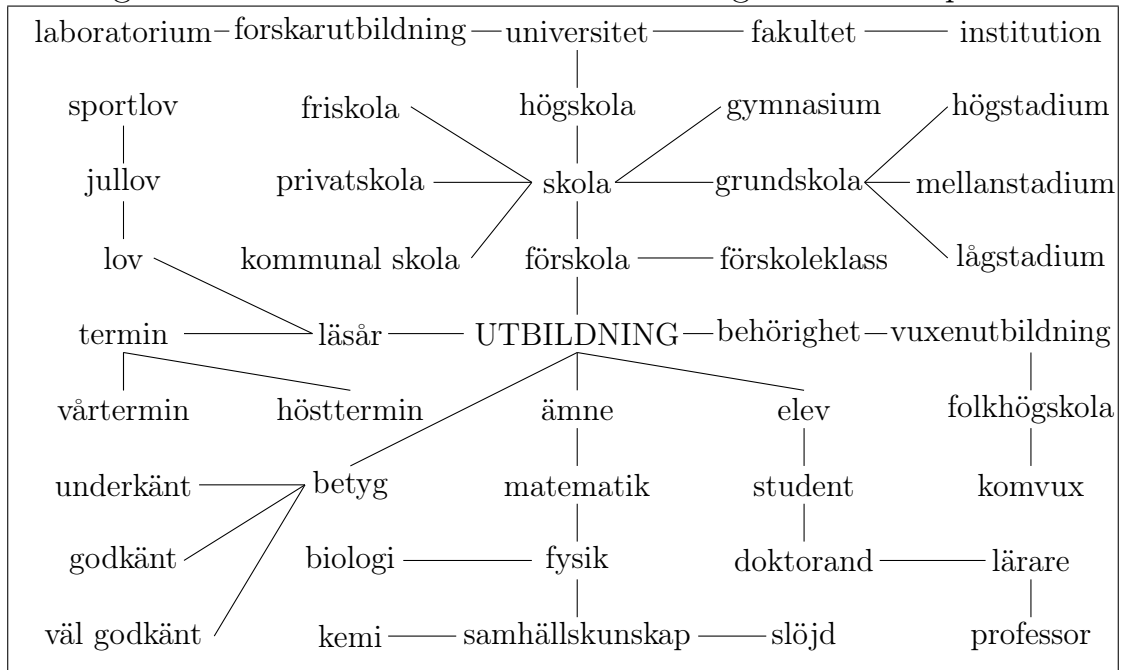
På ett liknande sätt kan man dela ordets betydelse in i en rad komponenter (särdrag). Relevanta är först och främst särdrag som kan hjälpa oss att skilja mellan ord som har liknande betydelse. T.ex. substantivet *man* skiljer sig från ordet *kvinna* bara genom kön. *Kön* är i detta fall en betydelseskiljande komponent. Komponenten *levande* är i stället inte betydelseskiljande för detta ordpar, men blir betydelseskiljande för ordparet *flicka* och *docka*.

Med hjälp av komponentanalys är det möjligt att bygga större system som åtminstone delvis beskriver språkets ordförråd, nämligen semantiska fält och semantiska nätverk. Ord i semantiska fält och nätverk har en eller flera gemensamma komponenter men skiljer sig genom de andra. För semantiska fält gäller det att alla ord som tillhör fältet måste ha minst en semantisk komponent som skiljer dem.

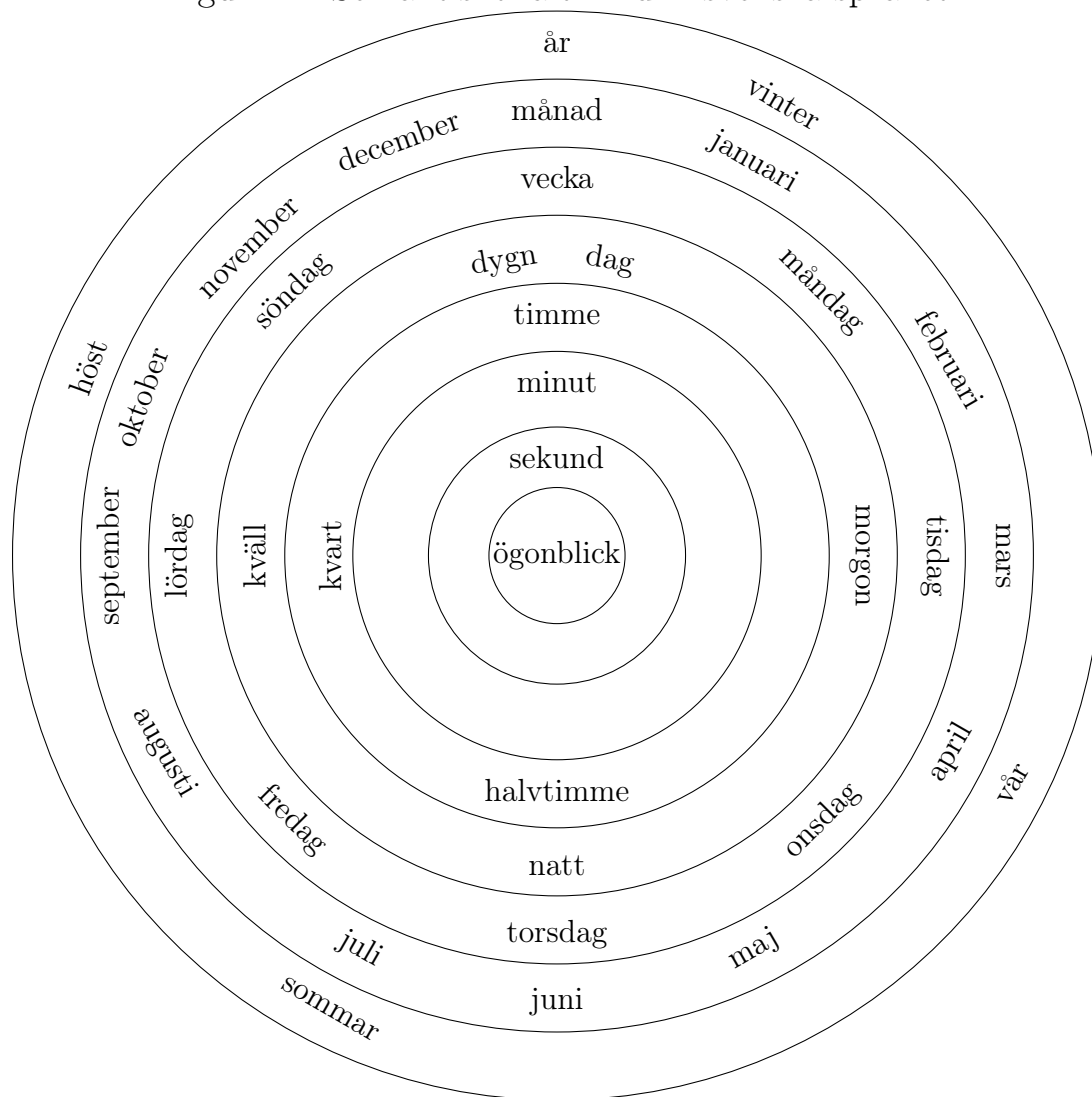
För semantiska nätverk gäller det i stället att det räcker med bara en semantisk komponent som är gemensam.

Exempel på semantiskt nätverk och fält är avbildade i figur 2.3. och 2.4.

Figur 2.3: Semantiskt nätverk “Utbildning” i svenska språket

Figur 2.4: Semantiskt fält “Tid” i svenska språket

Uppgifter

2.1. Rita hierarkiträdet för följande ordgrupper:

1. Dag; decennium; dygn; kväll; minut; morgon; natt; tid; timme; år.
2. Bil; buss; båt; cykel; fartyg; fordon; lastbil; pendeltåg; spårvagn; tåg.
3. Blomma; djur; ek; fluga; insekt; ros; svamp; träd; varg; växt.

2.2. Vilka motsatstyper tillhör följande ord? Fyll i tabellen:

ge — ta; generös — snål; i staden — på landet; lång — kort; lyssna — tala; mörk — ljus; pratsam — tystlåten; trivas — vantrivas; vinna — förlora; öppna — stänga.

Antonymer	Komplementära motsatsord	Konversa motsatsord

2.3. Hitta synonymer bland följande ord. Vilka betydelseskillnader har dessa synonymer?

babbla, betrakta, blänga, diskutera, förvärva, glo, handla, iaktta, inhandla, inköpa, kika, kolla, kommunicera, köpa, nalla, orda, orera, pladdra, prata, resonera, se, shoppa, skåda, snacka, snatta, sno, stirra, stjäla, tala, titta.

2.4. Du får listor med ord. Vilka paradigmatiska förhållanden finns det mellan dem?

1. Bokhylla; bord; fåtölj; hylla; köksbord; länstol; möbel; skåp; stol; säng.
2. Apelsin; frukt; grönsak; gurka; kål; livsmedel; mandarin; päron; tomat; äpple.
3. Dagis; folkhögskola; förskola; grundskola; högskola; högstadium; lågstadium; mellanstadium; skola; universitet.

2.5. Bestäm semantisk differential för följande ord:

1. VINTER

varm	— — — — — — — — — —	kall
glad	— — — — — — — — — —	ledsen
pigg	— — — — — — — — — —	slö
aktiv	— — — — — — — — — —	passiv
rolig	— — — — — — — — — —	tråkig

2. GLASS

varm	— — — — — — — — — —	kall
god	— — — — — — — — — —	äcklig
söt	— — — — — — — — — —	bitter
billig	— — — — — — — — — —	dyr
hälsosam	— — — — — — — — — —	skadlig

2.6. Analysera ordbetydelser i följande ordgrupper med hjälp av komponentanalys.

1. By, köping, ort, stad, tätort.
2. Frukost, kvällsmat, lunch, mellanmål, middag.

2.7. Du får en lista med ord. Rita ett semantiskt fält. Komplettera gärna listan med ytterligare ord som tillhör samma semantiska fält.

bostad, byggnad, flerfamiljshus, hus, höghus, lägenhet, radhus, slott, småhus, sommarstuga, stuga, villa.

2.8. Läs följande artikel.

När är man en man

Pojkar och flickor är ofta offer. *Män och kvinnor* är i tidningsspråket vuxna människor med ansvar för sina handlingar.

I tidningen står att läsa om en *18-årig man* som har råkat ut för en olycka. På sidan mitt emot är det däremot en artikel om en *18-årig pojke*. När blir 18-åringen *man*? Och när är han fortfarande *pojke*? För att inte tala om alla de andra benämningarna på unga personer: *flicka*, *tjej*, *kille*, *ungdom*, *ynpling*.

Gunilla Holmberg, som är språkvårdare på Göteborgs-Posten, har funderat på hur orden används.

— Jag har märkt att orden *ungdom* och *ynpling* fallit bort på senare tid, säger Gunilla Holmberg.

— Men vi har inga direkta riktlinjer. Det beror på sammanhanget.

Karl-Erik Nordqvist är korrekturläsare på Dagens Nyheter. Även här får sammanhanget avgöra vilket ord som ska användas.

— Vi arbetar efter de riktlinjer som Catharina Grünbaum drog upp när hon var ansvarig för språkvården på tidningen. Det ska vara en "vettig linje", och det innebär bland annat att man ska undvika orden *tjej* och *kille* och i stället använda begrepp som *ung kvinna* och *ung man*, berättar han.

Catharina Grünbaum anser dock inte själv att hon införde några egentliga direktiv under sin tid på Dagens Nyheter.

— Vilka begrepp som ska användas får bedömas från fall till fall. Det egna omdömet får avgöra. Förr blev *pojkar män* när de gjort

militärtjänstgöringen. I dag kan det vara lite mer problematiskt. Val av ord beror också på stilsammanhanget, säger hon.

Gunilla Holmberg, Karl-Erik Nordqvist och Catharina Grünbaum har alla en känsla av att man oftare använder ungdomsbegreppen då man skriver om offer.

— Man vill att ett offer ska vara så ungt och oskyldigt som möjligt, säger Karl-Erik Nordqvist.

— Gör man en 18-årig förövare till *pojke*, så tar man ifrån honom ansvaret, säger Catharina Grünbaum.

Jenny Magnusson har i en avhandling vid Linköpings universitet studerat hur de olika benämningarna har använts vid olika tidpunkter.

— Jag undersökte förekomsten av ord som *man*, *kvinna*, *pojke* och *flicka* i tidningstexter från 1965, 1987 och 2000. Jag såg exempel på hur man använder olika begrepp.

I en artikel ställs till exempel en *18-årig flicka* mot en *18-årig man*, berättar Jenny Magnusson.

Också Jenny Magnusson har funderat över om ordval har samband med om det är offer eller förövare som beskrivs:

— Jag tror att *pojke* och *flicka* används för att markera litenhet och utsatthet, vilket förtydligar offerrollen. *Man* och *kvinna* relateras i stället till ansvar och straffbarhet i juridisk mening, vilket säkert är avgörande när dessa uttryck avser förövare.

En egen undersökning av tusen tidningsartiklar ur de största dagstidningarna ger en fingervisning om hur orden har använts under senare tid. Jag sökte på alla åldrar mellan *17-årig* och *20-årig*. Om det fanns en kombination av sökordet och något av orden *man*, *kvinna*, *pojke*, *kille*, *yingling*, *flicka*, *tjej* eller motsvarande var artikeln av intresse. Om artikeln handlar om en olycka eller ett brott där den som beskrivs kunde klassas som offer eller förövare tog jag med den i mitt material.

Min undersökning visar att när texten handlar om en 17-åring så används ungdomsbegreppen. Och att dessa beteckningar är 30 procent vanligare när det rör sig om offer. Personer som är 18 år och äldre är det vanligare att beskriva som *man* respektive *kvinna*, men ungdomsbegreppen lever kvar ännu några år upp i åldrarna.

— Det är en flytande skala mellan 18 och 25, då *flickorna* och *pojkarna* blir färre och färre och *kvinnorna* och *männen* blir fler och fler, konstaterar Jenny Magnusson.

Urban Jansson är frilansjournalist.

Källa: <http://spraktidningen.se/artiklar/2013/08/nar-ar-man-en-man>

2.9. Hitta alla personbenämningar som används i artikeln “När är man en man”.

2.10. Analysera vilka semantiska komponenter orden *pojke*, *flicka*, *man* och *kvinna* som diskuteras i artikeln “När är man en man” har.

2.11. Hitta egna exempel på användning av orden *flicka*, *pojke*, *kvinna* och *man* i svenska tidningsartiklar.

Kapitel 3

Stratifiering av ordförrådet

Inte alla ord passar lika bra att använda i olika sammanhang. Förutom ord med brett användningsområde som t.ex. “gå”, “men” eller “viska” som används av alla talare i helt varierande situationer finns det många ord med mer begränsad användning. De används t.ex. bara av en viss social grupp eller åldersgrupp eller bara på ett visst territorium.

Utgående ifrån detta skiljer man i svenskan mellan olika typer av markerat ordförråd:

- ✧ Territoriellt markerat ordförråd.
- ✧ Tidsmarkerat ordförråd.
- ✧ Ursprungsmarkerat ordförråd.
- ✧ Stilistiskt markerat ordförråd.
- ✧ Socialt markerat ordförråd.

Territoriellt markerade är ord som inte används i hela svensktalande området som t.ex. *hus*, *arbeta* eller *flitig* utan endast i vissa geografiskt avgränsade områden. Det är dialektord (på annat sätt kallade dialektismer), t.ex. gotländska *kellinge* (kärring, kvinna), sydsvenska *påg* (pojke). Territoriellt markerade är också ord som används bara i finlandssvenska, t.ex. *arbus* (vattenmelon), *byka* (tvätta kläder), *tuta* (sova).

Förutom ord kan också enskilda ordbetydelser vara territoriellt markerade. I detta sammanhang skiljer man mellan lexikaliska och semantiska dialektord. Semantiska dialektord används också i riksspråket, men i dialekt har de en ytterligare eller annorlunda betydelse. Så finns ordet *batteri* både i rikssvenskan och i finlandssvenskan. I finlandssvenskan används det dock också i betydelsen “värmeelement”. Ett annat exempel är ordet *grina* som i skånsk dialekt används i betydelsen “skratta” och kan därmed leda till missförstånd och förvirring.

Förutom territoriellt markerade finns det också tidsmarkerade ord. Här skiljer man mellan neologismer (som också kallas nybildningar eller nyord) och föråldrade ord som kan vara arkaismer eller historismer (ibland skrivs det som “historicism”). Det finns lexikaliska och semantiska neologismer och arkaismer. En lexikalisk arkaism är t.ex. ett ord som inte längre används aktivt i språket (*anlete*). En semantisk arkaism är däremot bara en ordbetydelse som inte längre används i språket. Andra betydelser av detta ord fortsätter att användas. Tidigare hade ordet *gäst* betydelse “köpman från främmande land”. Denna betydelse är föråldrad, men andra betydelser av detta ord lever kvar.

Varje år ger Språkrådet ut så kallade Nyordslistor som innehåller de mest aktuella nybildningarna i svenska språket. Nyordslistan 2018 består av 32 ord, t.ex. *e-krona* som betecknar en elektronisk valuta som ska skapas av Riksbanken eller *flygskam* som betyder en känsla av att det ur miljösynpunkt är en förkastlig handling att flyga.

Det är uppenbart att inte alla dessa ord kommer att etablera sig i språket. Så innehåller Nyordslistan från år 1989 ord *ficktelefon* och *pockettelefon* som senare ersattes av *mobiltelefon*. Däremot är ordet *miljöminister* som dök upp i Nyordslistan år 1986 fortfarande alldeles aktuellt.

Enligt ett kriterium för ordets ursprung skiljer man mellan arvord och lånord. Arvord är de ord som ingått i ett språk sedan urminnes tider. I svenska språket delas dessa ord i sin tur in i tre grupper: ord som är gemensamma för alla indoeuropeiska språk (t.ex. *fader*, *trä*, *åker*); ord som är gemensamma för alla germanska språk (t.ex. *djur*,

konung, rum); ord som är gemensamma för alla nordiska språk (t.ex. *bonde, skog, ta/taga*). Lånord klassificeras beroende på språk som de härstammar ifrån (t.ex. lånord från engelska, franska eller tyska) eller beroende på huruvida de har assimilerats i svenska språket (här skiljer man mellan citatord, främmande ord och egentliga lånord).

Ur stilistisk synpunkt skiljer man mellan skriftspråksordförråd (t.ex., *avlida* — dö) och talspråksordförråd (t.ex., *kola av* — dö). Skriftspråksordförråd förknippas med högre stilnivå och talspråksordförråd med lägre stilnivå.

Till socialt markerat ordförråd hör facktermer (används av personer som utövar ett visst yrke); argot (som kännetecknar kriminell subkultur) och jargong; skolpojkslang; ord som används i ungdomsspråket.

Socialt markerat är också ordförråd som har uppstått i samband med invandring till Sverige. Sociolekter som talas i vissa invandrartäta områden omfattas av begrepp invandrarsvenska, förortssvenska, Rinkebysvenska, blattesvenska, Rosengårdssvenska eller miljonsvenska. Här används t.ex. ord *aina* — polis, *guzz* eller *guss* — tjej, och *para* — pengar.

Uppgifter

3.1. Du får en lista med ord. Fyll i tabellen. Ibland kan ett ord tillhöra flera grupper. Förklara vad dessa ord betyder.

begynna, bamba, brott, brusha, direktare, drösla, e-krona, flygskam, fornsvenska, föreningsrätt, förståri, gitta, gynna, huruledes, investering, kråkmånad, kvar, mobilfull, måhända, påverka, spörja, städse, swishjournalist, tamam, tillväxtekonomi, tjorva, under, vasserra, yani, år

Allmän- språkliga ord	Fack- termer	Nyord	Arkaismer	Dialekt- ord	Slang

3.2. Läs följande artikel.

Guss

av: Cecilia Christner Riad

Få säger *bautastor* längre. Men många säger *typ*. Vilka ord använder vi som unga, och vilka letar sig in i vuxenspråket?

”Dom är fett keffa alltså.”

”Dom suger.”

”Men vi äger!”

”Kom, nu kuttar vi.”

Hänger du med? Kanske inte, och det är inte meningen heller. Det som utmärker ungdomsspråk mest är just att orden och uttrycken är nya och svårbegripliga.

— Poängen med att slangord ofta är färskvara är att det blir ett internt hemligt språk, säger Kari Fraurud, docent vid Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet.

— Ungdomar markerar tydligt att de inte talar så med vuxna. Det finns ett behov av att markera gemenskap gentemot vuxensamhället. Och medvetet gör man det lättast med orden.

I vissa situationer kan man tala mycket ungdomsspråk. De verbala duellerna ser vissa forskare som en lekfull fortsättning på barnspråket. Men när man måste, eller när man blir äldre, så anpassar man sig.

— Fast några rester från ungdomsspråket tar man så klart med sig, säger Anna Gunnarsdotter Grönberg, lektor vid Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Hon studerar ungdomsspråket i sin barndomsstad Alingsås, dit hon nu har flyttat tillbaka.

— Jag, som var ung på åttiotalet, bär med mig *typ*, till exempel. *Bautastor* som man också sa då är däremot helt ute. Slanguttryck som har efterträtt förledet *bauta-* är *värsta* och *sjukt*, som i ”värsta roliga jobbet” och ”klockor som är helt sjukt snygga”. De är nu fristående ord, men de används precis som *bauta-*, för att förstärka.

— Några andra exempel på åttiotalslang som jag slutat använda är *IQ fiskpinne* och *kötthövve*.

— I dag säger jag oftare *miffo* och *pucko* när jag tycker att någon är dum i huvudet, även om just de orden inte heller är särskilt nya. Men de känns mindre tidstypiska än åttiotalsorden.

Vilka ord är det då som överlever och tar sig in i språket som majoriteten talar? Som klarar det *from the streets to the headlines and back again*? Det vet man inte, för om just det har man inte forskat.

I den senaste utgåvan av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL) introducerades två ord med rötter i ungdomsspråket: turkiskans *guss* och arabiskans *keff*. *Guss* betyder ’flicka’ och *keff* betyder ’dåligt’.

Det var ingen tillfällighet att just de två har gjort resan från gatan till etablissemangen, menar Ulla-Britt Kotsinas, pensionerad professor i nordiska språk.

— Varje generation har sitt favoritord för flicka.

Nu är det *guss* som gäller, alltså. *Tjej* har man sagt i över hundra år, och det var inte länge sedan det betraktades som ren slang. Först i 1974 års upplaga av SAOL dök det upp under beteckningen vardagligt.

— *Keff*, å sin sida, har plockats upp för att det är lätt att uttala. Man letar också hela tiden efter negativa ord som är tillräckligt allmänna.

Ulla-Britt Kotsinas har tillsammans med rapparen Dogge Doggelito turnerat runt och föreläst om det som ungdomarna i Stockholms västra förorter har kallat rinkebysvenskan. Det har givit indikationer på vilka avtryck som detta ungdomsspråk har gjort. Nyligen förhörde de en publik bestående av 30–40-åringar.

— De kunde alla orden! *Parra* för 'pengar', *habib* för 'kompis', *ayna* för 'polis', *ayde* för 'kom igen nu', *abou* för 'oj'. Och så vidare. Här kan man inte skilja språk från kultur, och det visar att den här kulturen har nått medelklassen, att vi har accepterat och tagit emot det nya Sverige.

— I Sverige har vi trots allt varit mer öppna än i många andra länder, motsättningarna har inte varit så häftiga. Det är en integration på gång. Och den märks i språket.

Det ord som kanske mest förknippas med ungdomsspråk i dag är *ba*. På åttiotalet kom *bara*, uttalat som *ba*, att användas för att markera ett citat. "Han *ba*: 'Men vi kan ju va polare å så'. Ja *ba*: 'De e såklart'. Han *ba*: 'Jaaa'".

— Men *ba* är inte lika betonat längre som det var i början, säger Ulla Britt Kotsinas. Nu tycks det smälta in bättre i rytm och melodi.

Ba var förstås inget nytt ord. Det var användningen som var ny. Ungdomar dramatiserar gärna vad andra har sagt, och *ba* blev ett sätt att göra det. Att hänga med i sådana dramatiseringar är inte så lätt eftersom ungdomar talar snabbare än vuxna, som tvekar mer.

Liksom och *typ* är andra exempel på skenbart onödiga ord som har fått ny användning. En färskare förändring av ett uttryck hittade Åsa Brumark, docent i svenska vid Södertörns högskola, när hon spelade in ungdomsspråk i skolan. Det handlar om användningen av *eller hur*? Det fungerar plötsligt inte som en fråga utan snarare som en bekräftelse och ersätter då precis eller just det.

Så här till exempel:

Anna: "Ja tycker vi åker till Liseberg asså de e så ball där." Bella: "Eller hur!"

— En förklaring kan vara att ungdomar gärna fyller i varandras yttranden, säger Åsa Brumark.

— Nu är det här inte förbehållet ungdomar utan kan höras även hos yngre vuxna. Frågan är vem som började: om ungdomar har spridit det till vuxna eller tvärtom.

Vanligen utgår språkförändringar från större städer, i Sverige framför allt från Stockholm, eftersom dialekterna och språkbruket där är mer

prestigefyllt.

— Det gäller antagligen också det som är allra mest slående i ungdomsspråket i dag, förutom nya ord och uttryck, nämligen de öppna *ä*- och *ö*-ljuden, berättar Anna Gunnarsdotter Grönberg.

Det finns ingen riktigt bra förklaring till att vi tycks gå mot öppnare vokaler. Till Stockholm kom de öppna *ä*- och *ö*-ljuden från dialekter runt omkring, trots att dessa hade låg status. Eller så var det just det faktum att det var ett lågstatusdrag som gjorde det populärt bland ungdomar, som protest mot vuxengenerationen. Kanske är det sjuttioalisternas reaktion på femtioalisternas utpräglade *e*-uttal av långt *ä*-ljud? Programledarna i det populära barnprogrammet Fem myror är fler än fyra elefanter, med sina utpräglade öppna *ä* och *ö*, kan ha hjälpt uttalsvanan på traven.

En annan förändring som tycks pågå just nu, särskilt i Stockholm men även i andra storstäder och som därför kan väntas spridas över landet, handlar om orden *sin* och *hans* eller *hennes*. Du skulle nog säga: "Han skryter om sin bil." Men en ung stockholmare kan säga: "Han skryter om hans bil" (även när det är ägaren till bilen som är subjekt). Särskilt vanligt är det efter en preposition. Och särskilt är det den unga stockholmaren som har flera språk än svenska i sin omgivning som säger så.

– Det tycks alltid ha funnits de som har sagt *hans* i stället för *sin*, säger Sofia Tingsell vid Göteborgs universitet, som har undersökt det här bruket. Kanske har det uppstått för att de flerspråkiga ungdomarnas modersmål saknar en motsvarighet till *sin*.

Hennes avhandling är den första i ett stort projekt som har följt ungdomar i flerspråkiga miljöer i Stockholm, Göteborg och Malmö. Ungdomar som går andra året på gymnasieskolans samhällsvetenskapliga program har spelats in i åtta skolor. Förhoppningen är att om tio år följa upp ungdomarna för att bättre förstå vad i ungdomsspråket som följer med upp i åldrarna. Ulla-Britt Kotsinas ser för sin del med spänning fram emot nästa upplaga av Svenska Akademiens ordlista:

— Varje generation skapar om språket! Och några nyskapelser tar

sig hela vägen till SAOL.

Cecilia Christner Riad är vetenskapsjournalist och redaktör på Språktidningen.

Källa: <https://spraktidningen.se/artiklar/2007/08/guss>

3.3. Svara på följande frågor:

1. Vad är kännetecknande för ungdomsspråket?
2. Hur ändrar sig ungdomarnas språk när de blir äldre?
3. Ändrar sig ungdomsspråket med tiden? Hur pågår denna process?
4. På vilket sätt återspeglas invandrarnas integration i svenska språket?
5. Vilken roll spelar ungdomsspråk i svenskans språkutveckling?

3.4. Skriv ner alla ord som tillhör ungdomsspråket i texten "Guss". Förklara vad de betyder.

3.5. Hitta i nyordslistor 5 nyord som du tycker är intressanta. Förklara dem för gruppen.

Kapitel 4

Fraserologi

Fraserologi är den gren av lingvistik som utforskar fraserologismer. I svenska språket används flera olika termer som är synonyma till ordet "fraserologism". Den mest utbredda är "idiom". Till de konkurrerande termerna hör bl.a. "stående talesätt", "bildligt uttryck", "lexikaliserad ordförbindelse", "lexikaliserad fras", "talesätt", "idiomatisk fras", "fast fras", "idiomatiskt uttryck". Dessa termer är dock inte fullständigt synonyma.

Begreppet idiom har många olika definitioner som varierar bland olika forskare, men som i grunden ändå har ett ganska likadant innehåll. Ett idiom är en ordgrupp som "är så lexikaliserad att dess helhetsbetydelse inte kan beräknas utifrån kännedomen om vad vart och ett av dess ord betyder i andra sammanhang".

Kännetecknande för idiom är:

- ✧ idiomaticitet
- ✧ semantisk-syntaktisk stabilitet
- ✧ lexikalisering
- ✧ reproducerbarhet

Idiomaticitet innebär att enskilda ord som tillhör en fraserologism förlorar sin ursprungliga betydelse och tillsammans bildar en ny betydelse. Så betyder idiomat *ha is i magen* inte att man bokstavligen har is i magen utan att man är helt lugn.

Semantisk-syntaktisk stabilitet förutsätter att idiom brukar användas i samma form. Det går t.ex. inte att ändra någon komponent i frasen *Det knallar och går*. Denna fras används alltid i samma form.

Lexikalisering betyder att fraseologismer har en helhetsbetydelse och liknar på detta sätt lexem. T.ex. *bita i gräset* har en helhetsbetydelse som också kan uttryckas med ett ord — dö.

Reproducerbarhet innebär att idiom till skillnad från vanliga fraser där en viss kombination av ord kan användas bara en gång, används upprepade gånger av olika talare.

Inte alla fasta fraser uppfyller alla dessa kriterier. Så ligger t.ex. frasen *spela fotboll* i periferin av fraseologin då denna fras saknar idiomaticitet och lexikalisering, men kännetecknas av semantisk-syntaktisk stabilitet och reproducerbarhet. Vidare ska vi använda termen "fraseologism" för att referera även till sådana fasta fraser som saknar idiomaticitet. Fraseologism eller fast fras kan alltså uppfattas som ett bredare begrepp jämfört med idiom.

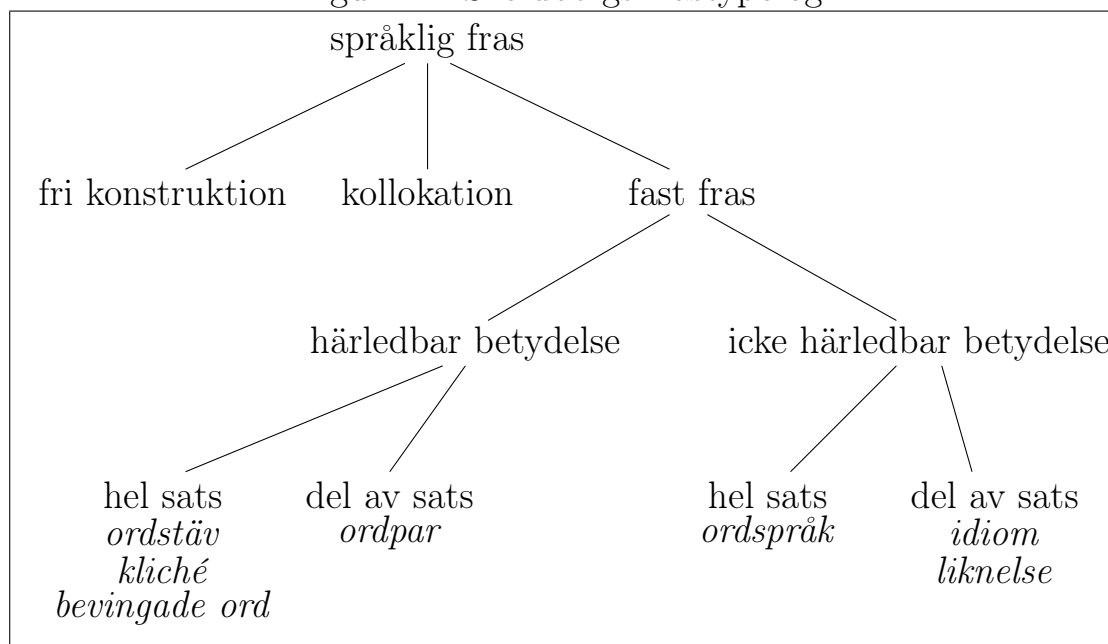
Det finns olika försök att klassificera fraseologismer som grundar sig på olika principer. Fraseologismer kan klassificeras enligt syntaktiska kriterier (fraser av olika typer, fullständiga meningar) eller enligt semantiska kriterier. Välkänd är bl.a. Vinogradovs semantiska klassifikation som delar in fraseologismer beroende på grad av semantisk sammansmältning av deras komponenter. Ett annat försök är den svenske forskaren Sköldbbergs klassifikation som är avbildad i figur 4.1. Denna klassifikation grundar sig på både den semantiska och den syntaktiska principer.

Många typer av fraseologismer har fått sina benämningar långt före uppkomsten av fraseologi som vetenskap. Här ska vi mer detaljerat behandla några av dem.

Ordspråk är en slags kortfattad sentensdiktning som alltid används i oförändrad form. De kan inte böjas eller modifieras. Deras viktigaste funktioner är att förmedla ett budskap på ett enkelt sätt eller att belägga ett påstående i argumentation.

Ordspråk uppstår i en viss kultur och kan därför klassificeras beroende på deras ursprung. Många ordspråk som används i svenskan

Figur 4.1: Sköldbbergs frastypologi

har romerskt (t.ex. *Hungern är den bästa kryddan*), grekiskt (t.ex. *De bad vargen passa fåren*), egyptiskt (t.ex. *Bättre med en fågel i handen än tio i skogen* — ursprungligen *Ett ägg i dag är bättre än en höna i morgon*), arabiskt ursprung (t.ex. *Låt inte din tunga skära av din strupe*) eller härstammar från Bibeln (t.ex. *Förbjuden frukt smakar alltid bäst*).

Ordstäv eller *wellerismer*, som de också kallas, böjs inte. De består av ett inledande citat, och sedan en kommentar som ofta ställer situationen på sin spets, eller vänder den på ett humoristiskt sätt. Ett exempel är *Det går väl över, sa kärringen när hon låg på spåret* eller *Ombyte förnöjer, sa gubben när han kysste frugan*. Namnet “wellerism” är uppkallat efter Samuel Weller i Charles Dickens roman “Pickwickklubben”. Han älskade att strö ordstäv omkring sig. Wellerismernas främsta vapen är humorn, de är alltid skämtsamma, satiriska, tvetydiga och tankeväckande. De saknar den högdragna profil, som de vanliga ordspråken har.

Liknelse är en retorisk jämförelse mellan två begrepp där jämförelseledet utgörs av något av orden “som” eller “liksom”, t.ex.

listig som en räv eller *trivas som fisken i vattnet*. Liknelsen är ett utomordentligt vanligt stilgrepp, både i vardagens språk och i skönlitteratur.

Kollokationer är grupperingar eller sammansättningar av ord som ofta förekommer tillsammans. Enligt det syntaktiska kriteriet delas kollokationer in i 5 grupper:

- ✧ verb + substantiv (=objekt) (t.ex. *tala sanning*)
- ✧ substantiv (=subjekt) + verb (t.ex. *antalet ökar*)
- ✧ adjektiv + substantiv (t.ex. *förhärdat brottsling*)
- ✧ verb + adverb (t.ex. *betvivla starkt*)
- ✧ adverb + adjektiv (t.ex. *starkt begränsad*)

Uppgifter

4.1. Vilka typer tillhör följande idiom?

Borta som svensken vid Poltava; Ett gott samvete är bästa huvudkudden; gul som en postlåda; injaga fruktan; lägga ner (företag); Nu ska vi se, sa den blinde till den döve; snälltåg; Socialdemokratin står för ett rättvist samhälle; Storebror ser dig; sträng kyla.

4.2. Hitta kollokationer i följande text. Vilka typer tillhör de enligt det syntaktiska kriteriet?

Valår i Sverige

Sverige går till val. Risken är stor att vi får en svag regering även nästa mandatperiod. På kort sikt spelar det mindre roll, men på lång sikt kan effekterna bli kostsamma. De offentliga finanserna är exceptionellt starka och det finns möjligheter att investera för framtiden. Det statliga budgetöverskottet var närmare 35 miljarder kronor högre än väntat fjärde kvartalet förra året. (...)

Risken är snarare att regeringen fortsätter på den inslagna vägen, med små åtgärder och lite åt var och en. Inte minst lär den offentliga

sektorn få mer resurser och offentlig konsumtion öka betydligt mer än i fjol.

4.3. Läs artikeln “Fraserna där känslan sitter fast”.

Fraserna där känslan sitter fast

av: Kristin Pineda Svenske

Sitta som på nålar och utse en syndabock... Idiom är målande fraser som gömmer en annan betydelse bakom ordens bokstavliga mening.

Idiom fyller en tämligen besynnerlig funktion i våra språk. De uttrycker någonting som vi egentligen inte menar bokstavligt. Vi uppsöker ju inte ett vinddrag när vi vill *hålla huvudet kallt*, det är sällan som syskrinet är framme när vi *sitter som på nålar* och nog är det sällsynt att vi tänker ställa till med en rejäl grillfest när vi *köper grisen i säcken*.

För dem som någon gång har fått frasernas innebörd förklarad, ger de en levande bild av ett skeende. Och mer än så: de hjälper till att förmedla en känsla.

Termen *idiom* står ibland för ett språk i genuint bruk, alltså så som språket faktiskt används, ofta i talspråk: *hennes skånska idiom* — hennes speciella sätt att tala skånska på, *det svenska idiomet* — det svenska (tal)språket.

I andra fall står *idiom* för uttryck som är särskilt förknippade med ett visst språk. För att uttrycket ska få etiketten *idiom*, måste det innehålla minst två ord i en bestämd kombination — det ska vara en *fast fras*. Utmärkande för idiom är att alla de ingående orden i frasen tillsammans betyder något annat än varje ord för sig. Det handlar alltså om bildliga uttryck och talesätt.

Docenten och idiomforskaren Emma Sköldberg menar att den senare typen av idiom signalerar olika stilnivåer, på samma sätt som enstaka ord och deras synonymer.

— Ta verbet *att dö*. Vill vi uttrycka oss vardagligt kan vi använda fraserna *trilla av pinn*, *ta ner skylten* och *kila vidare* som synonymer till *dö*. Men vill vi bli högtidliga säger vi att någon har *gått till sina fäder*.

Valet av idiom skänker en känslomässig värdeladdning åt det vi vill uttrycka, som är svår att få fram på andra sätt. Som att *lägga något på hyllan*. Det står, enligt *Svensk ordbok*, för att 'definitivt upphöra att ägna sig åt något'. Men enligt Emma Sköldbberg är innebörden i uttrycket mer komplex än att bara *lägga av*.

— Det är ett idiom som ställer vissa krav. Man lägger inte vad som helst på hyllan. Det rör sig om något som har försiggått under en längre period, kanske en idrottskarriär.

Och idiomerna ställer dessutom specifika krav på såväl talare som lyssnare. Det gäller att ha en viss kulturell förståelse, både för att använda idiom och för att begripa vad som menas med dem.

Vissa idiom är relativt tydliga, enligt Emma Sköldbberg. Så som att *stå på egna ben* eller *en svår nöt att knäcka*.

— Men ta uttrycket *att dra det kortaste strået*, om 'att förlora'. Har man aldrig hört talas om den typen av lottning undrar man väl bara: "Vilket strå? Dra det vart?" Eller om någon har *ett ess i rockärmen* — alltså 'en överraskning i beredskap'. Om man aldrig har spelat kort är det omöjligt att förstå vad det ska vara bra för.

Idiom är ofta fängslande fraser som fastnar i det kollektiva språkminnet. Inte sällan har de en stark lokal anknytning, vilket kan göra dem obegripliga för utomstående.

Svårknäckta idiomatiska nötter för de kulturellt oinvigda förekommer till exempel rikligt på temat tjurfäktning i Spanien. En spansktalande som *klipper av sig flätan*, vill till exempel inte skaffa ny frisyra, utan 'drar sig tillbaka' eller 'pensionerar sig'. Idiomerna har sin grund i att tjurfäktare traditionellt låter en liten, tunn fläta växa ut från bakhuvudet. Den snurras ihop och fästs strax ovanför nacken. När de väljer att avsluta sin karriär klipper de av flätan.

I arabländerna kan någon säga att de *inte har en kamel i husvagnen* — ett annat sätt att förkunna att 'det där är inte mitt problem'. Och i

Kina kan idiomerna bland annat anspela på kejsarlegender. *Sjö av vin, skog av kött* betyder 'en fest i frosseriets tecken', och har sin grund i att kejsaren Di Xin, som levde cirka 1000 f.Kr., i sitt palats hade en stor damm som var fylld med vin. I dammen fanns en ö med träd klädda med grillat kött. När kejsaren ställde till med party drev gästerna omkring i små båtar och fyllde sina glas i sjön och sträckte sig efter kött från träden. Festligt!

Men det finns också hundratals idiom som är gemensamma även inom vitt skilda språk. Lingvisten Elisabeth Piirainen kartlade i sitt forskningsprojekt "Widespread idioms" över 500 uttryck med världskulturellt ursprung.

Den mest frekventa källan var *Bibeln*, varifrån bland annat idiomet *utse en syndabock*, 'hitta någon att skylla på', är hämtat. Andra källor är den grekiska mytologin, där man till exempel kan läsa om att *utföra ett sisyfosarbete*, 'utföra ett lönlöst, evigt arbete'. I klassiska fabler återfinns ursprunget till flera idiom, som *fälla krokodiltårar*, om ett 'låtsas känna sorg'.

Också historiska händelser har gett upphov till idiom som har motsvarigheter i flera språk, bland annat uttrycket *möta sin Waterloo* 'slutligen se sig besegrad'.

Populärkulturen har också en plats i vårt idiombruk, till exempel J.F. Coopers indianbok *Den siste Mohikanen*, som bidrog till en internationell spridning av människor som *var på krigsstigen*, 'förberedde angrepp', som *grävde upp stridsyxan*, 'startade krig', för sedan *röka fredspippa* tillsammans — 'inleda en fredlig relation'.

Även vårt traditionella bruk av *lingua franca*, alltså överbryggande språk som används i kommunikation mellan människor med skilda modersmål, gör att idiom sprider sig från ett språk till ett annat. Ibland tappar man dock bort själva poängen vid översättningen.

Se bara på uttrycket *att lägga rabarber på något*, 'lägga beslag på något', där rabarbern är sprungen ur en förvrängning av det ursprungligen spanska ordet *embargo*, 'beslag'. Eller *ont krut förgås inte så lätt*, 'det som är ont är seglivat', som förmedlar en klart högre riskfaktor på svenska än i ursprungsspråket tyska, där det är det mer

harmlösa *Unkraut*, 'ogräs', som är svårt att få bukt med. Och våra till synes oförargliga ugglor, i idiomet *ana ugglor i mossen*, 'ana att något misstänkt är i görningen', är ursprungligen norska *ulver*, alltså 'vargar', som kanske är en större anledning till oro.

Ett annat intressant exempel är det spanska idiomet *hacerse el sueco*, som bokstavligen betyder 'göra sig svensk', vilket numera avser 'att spela dum'. Ordet *sueco* lär vara en förvanskning av det latinska ordet *soccus*, en typ av sko som framför allt bars av skådespelare inom komisk teater. Idiomet grundar sig alltså i att vara dum som en sko, inte som en svensk. Något som kan vara bra att veta på nästa solsemester.

Källa: <http://spraktidningen.se/artiklar/2018/05/fraserna-dar-kanslan-sitter-fast>

4.4. Svara på följande frågor:

1. Vilka betydelser har ordet "idiom" i svenskan?
2. Hur hänger idiom ihop med stilen?
3. Vilka krav ställer idiom på lyssnaren? Vad behöver man för att förstå idiom?
4. Vad betyder det att idiom har en stark lokal anknytning?
5. Ur vilka källor kommer idiom som är spridda i många kulturer?

4.5. Skriv ut alla idiom som finns i artikeln "Fraserna där känslan sitter fast". Vilka av dessa idiom har motsvarigheter i ukrainskan?

Kapitel 5

Lexikografi

Lexikografi är en forskningsgren som studerar ordböcker och principer för deras utarbetning.

I svenska språket finns det flera substantiv som är synonyma till ordet “ordbok”, men även betecknar olika typer av ordböcker:

- ✧ Ordbok — den mest allmänna beteckningen som definieras i Nationalencyklopedin som en ordnad förteckning över en väsentlig del av ett språks ord med ytterligare uppgifter som skiljer sig beroende på typen av ordbok. I första hand avses med ordet ’ordbok’ enspråkiga ordböcker, t.ex. *Svenska Akademiens ordbok*.
- ✧ Lexikon — betecknar oftast tvåspråkiga ordböcker, t.ex. *Svensk-finskt lexikon*. Även enspråkiga ordböcker inom enskilda fackområden brukar kallas så, t.ex. *Svenskt nautiskt lexikon* eller *Filosofiskt lexikon*.
- ✧ Ordlista — en ordnad förteckning över en samling ord i ett språk med kortfattade uppgifter om orden, t.ex. *Svenska Akademiens ordlista*. Till skillnad från andra ordböcker ger ordlistor vanligtvis inga förklaringar till vad ord betyder.
- ✧ Glossar (glossarium) — en ordlista med översättning, i synnerhet över föråldrade eller sällsynta ord.
- ✧ Uppslagsbok (uppslagsverk) — en alfabetiskt eller systematiskt uppställd framställning av vetande i bokform.
- ✧ Tesauros — en alfabetisk eller systematisk förteckning över termer

inom ett visst ämnesområde. I en thesaurus försöker man fixera alla ord som någonsin har använts.

Det finns många olika typer av ordböcker. För det första skiljer man mellan lingvistiska och icke lingvistiska ordböcker. Lingvistiska ordböcker delas in i flera andra typer beroende på vilka uppgifter de anger.

Allmänspråkliga ordböcker (förklaringsordböcker) anger i första hand förklaringar till ord som används i språket. Denna ordbokstyp tillhör bl.a. *Natur och Kulturs stora svenska ordbok*, *Svenska Akademiens ordbok (SAOB)*, *Bonniers svenska ordbok* samt *Svensk ordbok* utgiven av Norstedts förlag. Dessa ordböcker är till nytta både för de som lär sig svenska som andra eller främmande språk, och för de som har svenska som modersmål.

Frekvensordböcker anger hur ofta ord används i språket. Exempel på en frekvensordbok är *Nusvensk ordbok baserad på tidningstext* i 4 band utgiven av Sture Allén.

Synonymordböcker anger ordens synonymer. Ett exempel på denna ordbokstyp är den digitala ordbokstjänsten *Synonymer.se*. Liknande är motsatsordböcker som anger ordens motsatsord. Även för svenska motsatsord finns det en digital ordbokstjänst *Antonym.se*.

Fraseologiska ordböcker anger fasta fraser som används i språket och förklarar deras betydelse. Denna grupp tillhör bl.a. *Ordbok för tänkare* som innehåller bevingade och obevingade visdomsord, vardagsbetraktelser, kloka ord, aforismer, ordspråk; ordboken *Svenska idiom: 4500 vardagsuttryck* och *Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser*.

Etymologiska ordböcker förklarar ordens ursprung. Svenska ords etymologi beskrivs i bl.a. *Norstedts etymologiska ordbok*, *Svensk etymologisk ordbok* av Olof Hellquist och *Etymologisk svensk ordbok* av Frederik August Tamm.

Ortografiska ordböcker anger i första hand ordens stavning och kan härmed uppfylla en normerande funktion. Ett exempel på en ortografisk ordbok är *Svenska Akademiens ordlista (SAOL)*. Liknande är också *Svenskt avstavningslexikon* som anger hur ord bör avstavas.

Uttalsordböcker anger informationer om hur ord ska uttalas. Denna grupp tillhör t.ex. Lyttkens *Svensk Uttals-Ordbok*.

Intressanta för de som lär sig svenska som andra eller främmande språk är bildordböcker. De förklarar ordens betydelse med hjälp av illustrationer. Ett exempel på denna ordbokstyp är *Bildteman*. Samtidigt är *Bildteman* en tematisk ordbok.

Förutom ordböcker som koncentrerar sig på rikssvenska finns det även dialektordböcker som beskriver olika svenska dialekter, t.ex. *Ett Österlenmål. Ordbok över dialekten i Östra Ingelstads socken och Ingelstads härad*; *Orlboka: ordbok över jamskan* och *Ordbok över folkmålen i övre Dalarna*.

Man ger också ut ordböcker över enskilda författares ordförråd, t.ex. *Engelsk-svensk ordbok på Agatha Christie* eller *Jungiansk ordbok* som försöker förklara Jungs termer och begrepp så som Jung använde dem själv.

Bred användning finner fackordböcker som kan vara tekniska, juridiska osv. Exempel på fackordböcker är *Odontologisk ordbok* (tandvårdsterminologi); *Kortfattad medicinsk ordbok*; *Forskningens termer och begrepp: en ordbok*; *Socialförsäkringens A-Ö: Introduktion, ordbok och förklaringar*; *Budo ordbok: ordlista för japansk kampsport*; *Antirasistisk ordbok*; *Ordbok i statistik*; *Kyrk-svensk ordbok* (ord som används i kyrkan förklaras); *eORDBOK KOSMETIKA — Hår, hud-makeup, naglar* (en ordbok för frisörer, kosmetologer och manikyristers).

Förutom de ovannämnda finns det även ordböcker som belyser andra lingvistiska eller icke lingvistiska aspekter som t.ex. *Norstedts ordbok för de minsta* (en ordbok för små barn med många bilder), *Norstedts Skandinaviska Ordbok* (en ordbok som förklarar falska vänner av översättare mellan olika skandinaviska språk), *Ordbok för släktforskare* (ord, vilka förekommer i exempelvis kyrkböcker och husförhörlängder, förklaras), *Barnens stora ordbok om djur och natur: svenska och engelska*; *Stora fula ordboken: försummade och förtalade och framförda i full frihet*; *Den lille marxisten: en sorts ordbok* (ordbok över marxistiska begrepp); *Ny svengelsk ordbok*.

Uppgifter

5.1. Läs följande artiklar ur ordböcker och lexikon. Ur vilka ordböcker är de tagna?

Bonniers compact lexikon; Svenska Akademiens ordlista; Bonniers svenska ordbok

1. **ufo**, *UFO*, förk. för eng. *Unidentified Flying Object*, 'oidentifierat flygande föremål', ibland kallat *flygande tefat*, beteckning för fenomen eller föremål på himlen som inte har kunnat identifieras. 95% av dem har en naturlig förklaring.
2. **ufo** s. -t -n • oidentifierat främmande föremål, flygande tefat
3. **ufo** (eng. förk. för *unidentified flying object*) oidentifierat flygande föremål: påstådd farkost från annan planet e.d., 'flygande tefat'
|| -t; -n

5.2. Artiklar i olika ordbokstyper brukar innehålla olika uppgifter. Vilka av dessa uppgifter är nödvändiga i följande ordböcker:

bildordbok; frekvensordbok; förklaringsordbok; ortografisk ordbok; uttalsordbok

- ✧ markering av bestämd form singular av substantiv;
- ✧ markering av pluralis av substantiv;
- ✧ ordets definition på svenska;
- ✧ markering av ordklass;
- ✧ markering av gränsen mellan ordets morfem;
- ✧ markering av verbgrupp;
- ✧ ordets transkription;
- ✧ bild som visar föremålet som ordet betecknar;

5.3. Här följer förkortningar som brukar användas i svenska ordböcker. Vad betyder de? Hur kan man klassificera dessa förkortningar?

Förkortning	Full form	Klassificering
adj.		
anm.		
astr.		
best.		
bildl.		
d.o.		
ekon.		
fackspr.		
fra.		
gotl.		
hist.		
högtidl.		
isl.		
komp.		
litt.		
mil.		
neutr.		
oböjl.		
prep.		
sg., sing.		
teol.		
ty.		
vard.		
veter.		
åld.		

5.4. Läs följande utdrag ur ordböckernas förord. Vilka ordböcker kan de komma ifrån?

Uppdatering av finlandssvenska och provinsiella ord

En revision av de finlandssvenska orden har genomförts av Forskningscentralen för de inhemska språken i Helsingfors. Dessa ord intar en särställning i förhållande till andra regionala ord i svenska i kraft av svenskans status som ett av de officiella språken i Finland. Bara en del av de finlandssvenska orden har dock officiell karaktär i svenskan i Finland — de flesta är allmänspråkliga, många rentav vardagliga. Att ett finlandssvenskt ord har tagits in i _____ innebär att det har bedömts som relativt etablerat i finlandssvenskt språkbruk, men det innebär inte att det tillhör det svenska riksspråket. (...)

De provinsiella orden i _____ har genomgått en mindre översyn med hjälp av personalen vid Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg. Översynen gäller i huvudsak de ord som ingick i förra upplagan och inte förslag till nya ord.

Om uttalet

Uttalet anges inom klammer — t.ex. **boyfriend** [båjfriend] — men bara i de fall där vi tror att läsaren kan råka uttala fel eller tveka om det rätta uttalet (därvid har vi förutsatt att den som använder ordboken behärskar de viktigaste reglerna för svenskt uttal).

Vi har försökt göra uttalsbeteckningarna så lättförståeliga som möjligt. Därför används med ett par undantag inga speciella uttalstecken utan svenskans vanliga bokstäver, som skall läsas på vanligt sätt. Lägg märke till att o alltid betecknar vokalen i *sko* eller *skodd*, aldrig den i *slott* [slått]. För sje-ljudet, som ju kan stavas på många olika sätt, används beteckningen sh, t.ex. **gendarm** [shangdarm]. För diftongen i engelska lånord som *go* används beteckningen [ou], engelskt läspljud markeras θ (tonlöst) resp. ð (tonande). För det engelska ljud som för en svensk låter som t+ ett mellanting mellan sje- och tje-ljud skrivs [tsh], t.ex. [sändoitsh]. Tyskt s.k. ach-laut (som i 'Bach') skrivs ch. Lång vokal markeras med kolon efter vokalen, t.ex. **astrolog** [-lå:g].

Betoning anges — i de fall vi tror att det kan finnas osäkerhet — med en punkt under den betonade vokalen: [inshenjö:r], **basar** (dock utsätts i regel ingen punkt i de alltid betonade ordsluten *-era*, *-eri*, *-tion*, *-sion*, *-ism*, *-ist*). Skillnad mellan grav och akut accent är inte markerad i ordboken.

Om ett ord ändrar uttal i en böjningsform, är detta i regel markerat i böjningsbeteckningen: **lektor**, plur. *-er* [-tø:-]. (Dock betecknas inte ändelsens e-ljud i ord som **page** [pa:sh] || -n; -r — det torde vara närmast omöjligt att låta bli att skjuta in ett vokalljud före *-n* och *-r*.)

5.5. Du får ord. Försök att självständigt skriva ordboksartiklar.

1. Förklaringsordbok: *klimatsmart*; *trängselskatt*.
2. Synonymordbok: *flicka*; *pojke*.
3. Svensk-ukrainsk ordbok: *klimatsmart*; *trängselskatt*.

5.6. Läs följande artikel.

Vem ska rädda ordboken?

av: Mats Almegård

Försäljningen av tvåspråkiga ordböcker rasar när gratistjänsterna ökar. Men vem bekostar kvaliteten?

När bröderna Grimm började samla material till *Deutsches Wörterbuch* 1838 var syftet inte bara att samla ord, utan också att förena de olika tyska små hertig- och furstendömena till en språklig nation — i sann romantisk anda. Liknande projekt återfinns i en rad andra länder, exempelvis den brittiska *Oxford English dictionary* och vår egen *Svenska Akademiens ordbok*, SAOB. På ett encyklopediskt sätt har dessa historiska — *diakrona* — ordböcker, förutom att informera om ordens uttal, böjning, stavning och betydelse, också redogjort för

ordens ursprung, deras *etymologi*. Dessa ordböcker fyller behovet av att dokumentera ett språk, dess utveckling och användning, för framtiden. Man kan kalla det ett *dokumentationslexikografiskt* behov.

I sin nyutkomna bok *Språkpolitik* ägnar professor Olle Josephson ett kapitel åt ordboksutgivningen i Sverige. Han beskriver där också ett annat grundläggande behov som ordböcker fyller: det *brukslexikografiska*.

— Med det syftar jag på ordboken som ett rent praktiskt hjälpmedel för den användare som vill slå upp hur ett ord stavas eller böjs, säger Olle Josephson.

Här hittar man till exempel *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien*, som är *synkron*, det vill säga den beskriver samtidens språk.

De tvåspråkiga ordböckerna — de som används då man översätter från ett språk till ett annat — möter också detta brukslexikografiska behov. Primärt är de hjälpmedel för den som vill förstå eller uttrycka sig på ett annat språk. Själva dokumentationen kommer här i andra hand. Tvåspråkiga ordböcker vilar kanske därför på den ideologiska grund om ett nationsbygge som vissa av de enspråkiga ordböckerna gör.

Att de inte heller har varit en nationell angelägenhet förklarar kanske varför de traditionellt publicerats av privata aktörer, medan de enspråkiga ordböckerna delvis har finansierats av staten och har haft en närhet till akademier av olika slag, till exempel Svenska Akademien.

Så ser ordboksutgivningen i Sverige ut än i dag. Visserligen existerar det en viss statlig utgivning av tvåspråkiga ordböcker: *Lexin*-serien, till exempel, ges ut av Språkrådet, som är en del av myndigheten Institutionen för språk och folkminnen. Namnet *Lexin* står för 'lexikon för invandrare' och startades ursprungligen av Statens institut för läromedel och Statens invandrarverk.

Denna serie med tvåspråkiga ordböcker täcker de vanligaste minoritets- och invandarspråken i Sverige, till exempel somaliska och arabiska. Ordböckerna är speciellt anpassade för att användas i undervisningen i svenska som andraspråk.

— Det är en utmärkt serie, men det handlar om ordböcker av enklare slag. De är inte så omfattande, utan innehåller bara de vanligaste orden i svenskan, säger Olle Josephson.

Så här i valtider kan man verkligen fundera på det faktum att staten inte stöttar den tvåspråkiga ordboksutgivningen. Politikerna pläderar ju bland annat för att staten bör göra godkänt betyg i språk till ett inträdeskrav för gymnasieskolans högskoleförberedande program. Då kanske de också bör fundera på vilka verktyg dessa elever behöver för att kunna tillägna sig ett eller flera språk.

— Att lära sig ett språk är väldigt arbetsamt och kräver tillgång till bra hjälpmedel, säger Maria Sjödin på Morfem förlag. Sverige är ett relativt litet land, som är exportberoende. Svenskar är också intresserade av kulturellt utbyte med andra länder. Vi behöver naturligtvis ha bra ordböcker mellan svenska och andra språk. Och ansvaret för att det ska finnas sådana kan inte enbart ligga på privata företag. Ordböcker borde ligga i statens intresse. Men insikten om hur värdefullt det är med bra ordböcker är klen på många håll.

Olle Josephson håller med:

— Ordboksutgivning borde vara en uppgift för det allmänna.

Maria Sjödin var anställd på Norstedts ordboksredaktion innan hon år 2012 startade Morfem förlag. Där ger hon ut böcker med anknytning till språk, exempelvis Olle Josephsons *Språkpolitik*.

Norstedts var i mitten av 1990-talet också ett av tre förlag som hade en omfattande utgivning av tvåspråkiga ordböcker. De andra var Prisma och Natur & Kultur. Även om det idag förekommer en viss ordboksutgivning på olika förlag, har antalet verksamma redaktörer och förläggare decimerats kraftigt. Flera förlag har helt slutat med ordboksutgivning. Det finns endast ett enda förlag kvar som fortfarande kan sägas ha en ambitiös ordboksutgivning, NE. 2015 förvärvade NE Norstedts ordboksverksamhet. I dag ger NE ut ordböcker till och från svenska på ett tjugotal språk, men redaktionen har krympt, och omfattar i dag endast två personer.

— Vi två står i princip för hela den svenska tvåspråkiga ordboksutgivningen, säger Mathias Thiel, datalingvist och lexikograf,

om sig och sin kollega Elisabeth Marklund Sharapova, som har en halvtidstjänst som lexikograf.

Mathias Thiel själv är heltidsanställd, och har arbetat med ordböcker sedan 1991. Han har på nära håll bevittnat förlagsbranschens och ordboksutgivningens förändring under sina yrkesverksamma år. När han började omfattade Norstedts ordboksredaktion cirka tio anställda: redaktörer, marknadsförare och annan personal.

— Liksom andra delar av förlagsbranschen har vi sett en vikande försäljning av tryckta tvåspråkiga ordböcker, mycket på grund av konkurrensen från gratistjänster på internet. Det har givetvis påverkat personalstyrkan, säger Mathias Thiel.

Samtidigt som digitaliseringen har inneburit en rejäl utmaning för förlagen, med användarnas förväntningar att allt ska finnas tillgängligt gratis, innebär det också en möjlighet. Både Matthias Thiel och Elisabeth Marklund Sharapova understryker att det digitala i sig inte är något hot. Ordboksredaktionen har arbetat länge digitalt.

— Det jobb vi gör ligger ju till grund för både tryckta ordböcker, nätbaseade ordböcker och appar. Tidigare gav förlaget ut disketter och cd-romskivor med tvåspråkiga ordböcker. Det digitala är också en möjlighet, säger Elisabeth Marklund Sharapova.

Mathias Thiel framhåller också att den tryckta boken inte heller är den mest ideala behållaren för ordböcker.

Jag anser faktiskt att en ordbok är allra bäst när den har någon digital tillämpning, säger han.

Som exempel på de digitala ordböckernas fördel nämner Mathias Thiel främst två detaljer: en sökning i en databas ger fler och mer precisa träffar än vad bläddrandet i en fysisk bok gör. Dessutom är en databas inte utrymmesbegränsad, vilket tillåter ett större antal uppslagsord och förklarande fraser.

— En bra indexerad digital ordbok ger snabba träffar på fasta uttryck, som *familjens svarta får*. I en tryckt ordbok vet man här inte om man ska slå upp *familj*, *svart* eller *får* för att hitta detta uttryck och se hur dess betydelse uttrycks på ett annat språk.

Mathias Thiels dagliga arbete har ändrats kraftigt sedan han började

för snart trettio år sedan.

— Tidigare satt vi med en ordbok i taget, ofta under flera år. Lexikograferna redigerade materialet med papper och penna. I dag arbetar vi helt digitalt och på ett mer projektbaserat eller kategoriinriktat sätt, där vi tar upp ett problem eller en viss grupp av ord i en eller flera databaser samtidigt.

Mathias Thiel berättar att redaktionen till exempel precis har sett över de svenska *partikelverben*, det vill säga de verb i kombination med en betonad partikel — som *ställa in*, *komma på*, *göra upp*, *slarva bort*, *komma runt* — som kan sägas vara typiska för svenskan. På NE har man nu sett till att dessa har fått bättre översättningar till flera andra språk.

Att ständigt förbättra databaserna innebär bland annat att äldre ord rensas bort, medan nya tillkommer. Även en översyn av de befintliga orden och fraserna är nödvändig, eftersom språket hela tiden förändras.

— Våra tvåspråkiga ordböcker är synkrona. De ska vara användbara när man vill kommunicera på det andra språket. Vi läser nyordsbloggar och försöker hålla oss uppdaterade, samtidigt som vi får ha på “dagssländeradarn”, så att tillfälliga ord inte nästlar sig in, säger Mathias Thiel.

För att uppslagsorden i en tvåspråkig ordbok ska vara så aktuella och fraserna och översättningarna så idiomatiska som möjligt, krävs dessutom samarbete med någon modersmålstalare av det andra språket.

Modersmålskompetensen måste finnas på båda sidor. Även om jag talar bra tyska är mina luckor för stora för att jag ska kunna avgöra hur dagens tyska låter och vilka olika motsvarigheter ett svenskt ord eller uttryck kan ha på det språket, säger Mathias Thiel.

Arbetet med ett uppslagsord kräver att man går på djupet och studerar ordet i olika sammanhang. En viktig källa är *korpusar*, det vill säga stora textsamlingar som kan rymma litterära texter, tidningstexter och andra texttyper. I korpusarna kan man hitta ord som ännu inte finns i ordböckerna, men också exempel på hur orden och uttrycken används i autentiskt språk.

Dessutom krävs noggrann granskning av ett ords värde: är det ett

slanguttryck eller är det dialektalt? Och vad är den bästa motsvarigheten på det andra språket? En ordboksredaktör måste också fundera över vilka ord som är viktiga för målgruppen och visa hur fällor i översättning undviks. Beroende på om språkriktningen går från svenska till det främmande språket eller omvänt, måste olika förklaringar i liten stil användas som vägledning.

En tvåspråkig ordbok är alltså inte något som kan slängas ihop i en hast — i alla fall inte om den ska hålla en viss nivå. Även om en tillfällighetsanvändare nuförtiden kan slå upp ett ord i Google translate och få en rimlig översättning, säger den sökningen inget om ett ords olika värden, böjningsformer eller användningsområden.

— Alla som studerat språk vet att det är i sitt sammanhang som orden kommer till liv. En bra ordbok visar i vilka fraser orden används och varför. Det får man inte reda på i nätets gratistjänster, säger Elisabeth Marklund Sharapova.

Det tidskrävande, noggranna arbetet är förmodligen det som avskräcker andra förlag från att satsa på ordböcker — eftersom det har stor inverkan på lönsamhetsfaktorn.

— Ett ordboksprojekt är dyrt och tar lång tid. Det är en stor framtidssatsning som kanske aldrig betalar sig. Jag skulle inte kunna ägna mig åt en ambitiös ordboksproduktion på Morfem förlag utan någon form av finansiering utifrån, säger Maria Sjödin.

Av tjugotalet ordböcker i NE:s utgivning har två faktiskt delfinansierats av staten. Den stora svensk-ryska och rysk-svenska ordboken kom till genom ett bidrag i samband med de så kallade Östersjömiljarderna, som syftade till att stärka samarbetet mellan Sverige och de andra länderna i Östersjöregionen.

— Den ryska ordboken är ett bra exempel på externfinansiering av språklig infrastruktur. Att utveckla en helt ny ordbok är ett så omfattande projekt att det hade varit ekonomiskt omöjligt om det inte hade fått stöd. Vi var cirka femton personer som arbetade med den under sex år, säger Elisabeth Marklund Sharapova.

Den italienska ordboken är ett annat exempel. En genomgripande revidering har gjorts möjlig genom samarbete mellan NE och Lunds

universitet.

— Lunds universitet uppbär royalties på den mot att de utför uppdateringsarbetet. Det ordboksarbetet har därmed också fått forskningsanknytning. Om man ser ordböcker som del av det ekosystem som ska tillgodose skolornas och universitetens behov av språkutbildning så är det en typ av samarbete som skulle kunna gå att utveckla även inom andra språkområden, säger Mathias Thiel.

Den tvåspråkiga ordboksutgivningen är en större samhällsfråga än utbildning. Men om våra politiker menar allvar med att språkutbildning är en del av det offentliga ansvar, är det inte så långsökt att tänka sig att det offentliga kan stödja en del av den tvåspråkiga ordboksutvecklingen.

Till viss del tillgodoses visserligen behovet för några av de mindre språken genom Språkrådets *Lexin*-serie, men hur är det med de andra språken? Ska det verkligen vara ett privat förlags ansvar att ge ut dem?

— Ja, hur ska vi till exempel se på vår tysk-svenska ordbok nu då allt färre läser tyska? Ska vi sluta uppdatera den? Det vore en stor kulturell förlust, säger Mathias Thiel.

Källa: <http://spraktidningen.se/artiklar/2018/06/vem-ska-radda-ordboken>

5.7. Svara på följande frågor:

1. Vad förstår man under begreppet *dokumentationslexikografiska ordböcker*?
2. Vad förstår man under begreppet *brukslexikografiska ordböcker*?
3. Vilken skillnad i sina funktioner har tvåspråkiga ordböcker jämfört med enspråkiga?
4. Hur ser situationen med ordboksutgivningen ut i Sverige i dag?
5. På vilket sätt förändras ordboksmarknaden av digitalisering?

5.8. Diskutera följande frågor:

1. Hur ser ordboksmarknaden ut i Ukraina? På vilket sätt påverkas den av digitalisering?
2. Vilka fördelar har digitala ordböcker? Har de även nackdelar jämfört med tryckta ordböcker?
3. Finns det behov av att ge ut svensk-ukrainska och ukrainsk-svenska ordböcker? Beskriv i allmänna drag hur de ska se ut (t.ex. ordbokstyp, omfattning, tryckt eller digital).

Slutord

Lexikologiska aspekter som behandlas i detta läromedel ger endast ett litet smakprov på all forskning som pågår inom detta område och forskningens viktigaste resultat.

För vidare läsning kan man rekommendera bl.a. Marie Bolanders “Funktionell svensk grammatik” och Sven-Göran Malmgrens “Svensk lexikologi: Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser”. Bo Svenséns bok “Handbok i lexikografi: Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik” ger en ingående beskrivning av det lexikografiska området.

Källförteckningen innehåller även flera andra böcker och annat material som kan vara såväl till glädje som nytta, och listan över ordböcker ger en översikt över lexikografiska verk som har givits ut i Sverige.

Källförteckning

Allmänt

1. *Виноградов В.В.* Лексикология и лексикография : Избр. тр. / Виктор Владимирович Виноградов. — М. : Наука, 1977. — 318 с.
2. *Левицкий В.В.* Семасиология : монография для молодых исследователей / Виктор Васильевич Левицкий. — Винница : Нова Книга, 2012. — 680 с.
3. *Линелл П.* Язык и человек. Проблемы языка, мышления и коммуникации : Пособие по швед. яз. / Пер Линелл. — М. : Высш. шв., 1983. — 251 с.
4. *Маслова-Лашанская С.С.* Лексикология шведского языка / Сарра Семеновна Маслова-Лашанская. — Ленинград : Изд-во Ленинградск. ун-та, 1973. — 208 с.
5. *Романовская И.В.* Шведская лексикология : учеб. пособие для студентов гуманитарных факультетов / Ирина Валерьевна Романовская, Светлана Васильевна Криворучко. — Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2013. — 56 с.
6. *Althoff J.* Ordförrådet : en upptäcktsfärd genom språket / Johan Althoff. — Stockholm : Alfabeta, 2016. — 287 s.
7. *Bolander M.* Funktionell svensk grammatik / Maria Bolander. — Stockholm : Liber, 2001. — 177 s.

8. *Hallström A.* Ordbildning från grunden : ordbildning för sfi och sva : ordbildning i svenska språket med övningar och facit / Anna Hallström, Urban Östberg. — Lund : Studentlitteratur, 2018. — 186 s.
9. *Lundbladh C.-E.*Handledning Till Svenska Akademiens Ordbok / Carl-Erik Lundbladh. — Stockholm : Norstedts Ordbok, 1992. — 94 s.
10. *Malmgren S.-G.* Svensk lexikologi: Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser / Sven-Göran Malmgren. — Lund : Studentlitteratur, 1994. — 150 s.
11. *Sjöström S.* Språkets struktur, betydelse och användning / Sören Sjöström. — Stockholm : Norstedts akademiska förlag, 2006. — 240 s.
12. *Skog-Södersved M., Malmqvist A.* Vad är ett idiom? Om definitioner, terminologi och typologi / Mariann Skog-Södersved, Anita Malmqvist // Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. Publikationer av VAKKI. — Vasa : Vasa universitet, 2007. — Nr 34. — S. 317–327.
13. *Språktidningen* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://spraktidningen.se>
14. *Svensén B.* Handbok i lexikografi : Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik / Bo Svensén. — Stockholm : Norstedts Akademiska Förlag, 2005. — 624 s.

Lexikografiska källor

15. *Allén St.* Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. 1. Graford, homografkomponenter / Sture Allén. — Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1970. — 1066 s.

16. *Allén St.* Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext.
2. Lemman / Sture Allén. — Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1971. — 1102 s.
17. *Allén St.* Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext.
3. Ordförbindelser / Sture Allén. — Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1975. — 994 s.
18. *Allén St.* Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext.
4. Ordled, betydelser / Sture Allén. — Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1980. — 1031 s.
19. *Almqvist C.J.L.* Ordbok öfver svenska språket i dess närvarande skick / Carl Jonas Love Almqvist. — Uppsala : Svenska Vitterhetssamfundet, 2013. — 588 s.
20. *Andersson K., Anderö H.* Ordbok för släktforskare / Kent Andersson, Henrik Anderö. — Stockholm : Ica Bokförlag, 2006. — 256 s.
21. *Antonym.se* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://antonym.se>
22. *Arvidsson S.* Den lille marxisten : en sorts ordbok / Stefan Arvidsson. — Stockholm/Stehag : Brutus Östlings bokf Symposion, 2005. — 176 s.
23. *Berglund B.-M.* Norstedts svensk-engelska ordbok : professionell / Britt-Marie Berglund. — Stockholm : Norstedts, 2010. — 1324 s.
24. *Bildteman: 1.730 bildord.* — Stockholm : Språkrådet, 2011. — 84 s.
25. *Blomé A.* Projekt från A till Ö : en ordbok med fakta och tips / Anders Blomé. — Göteborg : Projekt & Kompetensutveckling, 2009. — 241 s.

26. *Dagrin B.G.* Stora fula ordboken : försummade och förtalade ord framförda i full frihet / Bengt G. Dagrin. — Stockholm : Carlsson, 2013. — 726 s.
27. *Edward S.* Odontologisk ordbok / Stig Edward. — Stockholm : Gothia Fortbildning AB, 2016. — 152 s.
28. *Engelsk Ordbok : En Ämnesbaserad Metod.* — Seattle : Createspace Independent Publishing Platform, 2017. — 214 s.
29. *Engelsk Ordbok : Engelsk-Svensk / Svensk-Engelsk.* — Stockholm : Natur & Kultur, 1993. — 734 s.
30. *Engström E.* Engelsk-svensk teknisk ordbok / Einar Engström. — Stockholm : Norstedts, 2003. — 1016 s.
31. *Engström E.* Svensk-engelsk teknisk ordbok / Einar Engström. — Stockholm : Norstedts, 2009. — 1012 s.
32. *Engström E.* Teknisk ordbok med data-IT : Svensk-engelsk/Engelsk-svensk / Einar Engström. — Stockholm : NE Nationalencyklopedin, 2000. — 191 s.
33. *Ernby B.* Norstedts etymologiska ordbok / Birgitta Ernby. — Stockholm : Norstedts, 2010. — 792 s.
34. *Ernby B.* Norstedts första svenska ordbok : 18.000 ord och fraser / Birgitta Ernby, Martin Gellerstam, Sven-Göran Malmgren. — Stockholm : NE Nationalencyklopedin, 2016. — 793 s.
35. *Ernby B.* Norstedts första svenska ordbok Arbetsbok / Birgitta Ernby, Martin Gellerstam, Sven-Göran Malmgren. — Stockholm : Liber, 2006. — 56 s.
36. *Ernby B.* Norstedts första svenska ordbok Övningshäfte / Birgitta Ernby, Martin Gellerstam, Sven-Göran Malmgren. — Stockholm : Liber, 2001. — 24 s.

37. *FARs Engelska ordbok 2017*. — Stockholm : FAR, 2017. — 612 s.
38. *Fors H.* Ordbok över Öre-Långselemålet : en svensk dialekt i södra Lappland / Harald Fors. — Umeå : Institutet för språk och folkminnen, 1984. — 252 s.
39. *Fors H.* Ordbok över Öre-Långselemålet : en svensk dialekt i södra Lappland. Register / Harald Fors. — Umeå : Institutet för språk och folkminnen, 1985. — 75 s.
40. *Fries E.M.* Kritisk Ordbok Ofver Svenska Växtnamnen / Elias Magnus Fries. — Charleston : Nabu Press, 2013. — 194 s.
41. *Gratis-Ordbok.se* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gratis-ordbok.se>
42. *Groglopo A.* Antirasistisk ordbok / Adrian Groglopo. — Stockholm : Notis Förlag, 2015. — 255 s.
43. *Guta Lag Och Guta Saga : Jamte Ordbok*. — Charleston : Nabu Press, 2013. — 296 s.
44. *Hansén P.* Engelsk-svensk ordbok på Agatha Christie / Pernilla Hansén. — Stockholm : Tal&Ton Förlag, 1998. — 141.
45. *Hansson Å.* Ett Österlenmål. Ordbok över dialekten i Östra Ingelstads socken och Ingelstads härad / Åke Hansson. — Lund : Institutet för språk och folkminnen, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, 2001. — 131 s.
46. *Hellquist O.* Svensk etymologisk ordbok 2 band / Olof Hellquist. — Lund : Gleerups Utbildning AB, 1980. — 1504 s.
47. *Hellsing B.* Bevingat / Birgitta Helsing. — Stockholm : Albert Bonnier, 2001. — 339 s.
48. *Hessmark L.-G.* Socialförsäkringens A-Ö : Introduktion, ordbok och förklaringar / Lars-Göran Hessmark. — Alphen aan den Rijn : Wolters Kluwer, 2016. — 150 s.

49. *Holm P.* Bevingade ord / red. Pelle Holm, Sven Ekbo. — Stockholm : Albert Bonnier, 2001. — 339 s.
50. *Holm P.* Ordspråk och talesätt / Pelle Holm. — Stockholm : Bonniers, 1979. — 395 s.
51. *Hydén G.* Min ordbok / Görel Hydén. — Lund : Studentlitteratur AB, 2013. — 32 s.
52. *Jakobsson U.* Forskningens termer och begrepp : en ordbok / Ulf Jakobsson. — Lund : Studentlitteratur, 2011. — 174 s.
53. *Jansson U.* Svenska ordspråk, uttryck och talesätt / red. Ulf Jansson. — Stockholm : Liber, 2006. — 32 s.
54. *Johanson K.* Ordbok för tänkare / Kerstin Johanson. — Bromma : Ordalaget Bokförlag, 2013. — 255 s.
55. *Klingspor R.* Svenskt avstavningslexikon / Richard Klingspor. — Stockholm : Tryckeriförlaget, 1985. — 358 s.
56. *Köhler P.O., Messelius U.* Natur och Kulturs stora svenska ordbok / Per Olof Köhler, Ulla Messelius. — Stockholm : Natur & Kultur Läromedel, 2006. — 1247 s.
57. *Könnecke O.* Barnens stora ordbok om djur och natur : svenska och engelska / Ole Könnecke. — Stockholm : Alfabeta, 2014. — 22 s.
58. *Lenart H.T.* Budo ordbok : ordlista för japansk kampsport / Harumi Tsukamoto Lenart. — Åkersberga : Seido A, 2012. — 99 s.
59. *Lexin* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lexin.nada.kth.se>
60. *Lind K.* Skånsk-svensk ordbok : från abekatt till övanpo / Kalle Lind. — Malmö : Roos & Tegnér, 2016. — 229 s.

61. *Lindgren B.* Norstedts Skandinaviska Ordbok : 12.000 Uppslagsord / Birgitta Lindgren. — Stockholm : Norstedts Ordbok, 2002. — 355 s.
62. *Lundgren A.* Ordbok över nysätramålet : en nordvästerbottnisk dialekt / Astrid Lundgren. — Umeå : Institutet för språk och folkminnen, 1997. — 324 s.
63. *Luthman H.* Svenska idiom: 4500 vardagsuttryck / Hans Luthman. — Lund : Folkuniversitetets förlag, 2006. — 181 s.
64. *Lyttkens I.A.* Svensk Uttals-Ordbok — Primary Source Edition / Ivar Adolf Lyttkens. — Charleston : Nabu Press, 2014. — 458 s.
65. *Magnusson Å* Pocketengelska : svensk-engelsk, engelsk-svensk ordbok / Åke Magnusson. — Stockholm : Ekerlids, 2007. — 429 s.
66. *Malmquist J.* Engelsk-svensk biomedicinsk ordbok : med svensk-engelsk ordlista / Jörgen Malmquist. — Lund : Studentlitteratur AB, 2011. — 311 s.
67. *Marklund Sharapova E.* Norstedts stora ryska ordbok : Rysk-svensk/svensk-rysk / Elisabeth Marklund Sharapova. — Stockholm : Norstedts, 2012. — 1800 s.
68. *Martinger S.* Norstedts Juridiska Ordbok : juridik från A till Ö / Sven Martinger. — Stockholm : Norstedts Juridik, 2013. — 259 s.
69. *Melchior A.* Engelsk-svensk ordbok på Ernest Hemingway / Anders Melchior. — Stockholm : Tal&Ton Förlag, 1999. — 84 s.
70. *Melchior A.* Tidskriftsengelska : engelsk-svensk ordbok på engelska och amerikanska tidskrifter / Anders Melchior. — Göteborg : Melgo förlag, 2010. — 250 s.
71. *Meredith S.* Min ordbok med klistermärken / Susanne Meredith. — Göteborg : Tukan Förlag, 2014. — 24 s.

72. *Milanova D.E.* Rysk/Svensk ordbok ca 50.000 ord; okolo 50.000 slov / Diza Eduardovna Milanova. — Stockholm : Iventus, 1994. — 959 s.
73. *Milanova D.* Svensk/Rysk ordbok 63.500 slov; 63.500 ord / Diza Milanova. — Stockholm : Iventus, 1994. — 760 s.
74. *Montgomery A.* Engelsk-Svensk Ordbok — Primary Source Edition / Albert Montgomery. — Charleston : Nabu Press, 2014. — 684 s.
75. *Nationalencyklopedin* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ne.se/info>
76. *NE:s svenska ordbok 72 000 ord och fraser.* — Stockholm : NE Nationalencyklopedin, 2017. — 1471 s.
77. *Noreen Adolf* Ordbok Ofver Fryksdalsmalet Samt En Ordlista Fran Varmlands Alfdal : Utarbetade Och På Bekostnad AF Värmlands Naturhistoriska Och Fornminnes-Förening — Primary Source Edition / Adolf Noreen. — Charleston : Nabu Press, 2013. — 170 s.
78. *Nygren H.* Norstedts ordbok för de minsta / Håkan Nygren. — Stockholm : NE Nationalencyklopedin, 2012. — 80 s.
79. *Nygren H.* Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser / Håkan Nygren. — Stockholm : NE Nationalencyklopedin, 2015. — 1433 s.
80. *Nyström J.-O.* Ordbok över lutemålet på grundval av dialekten i Antnäs by, Nederluleå socken / Jan-Olov Nyström. — Umeå : Institutet för språk och folkminnen, 1993. — 214 s.
81. *Oman V.E.* Svensk-Engelsk Hand-Ordbok — Primary Source Edition / Victor Emanuel Oman. — Charleston : Nabu Press, 2014. — 490 s.

82. *Ordbok Över Svenska Språket... Svenska Akademien.* — Los Angeles : Hardpress Publishing, 2013. — 392 s.
83. *Ordboken.nu* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ordboken.nu
84. *Ordbokstjänster från NE* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://ne.ord.se>
85. *Oreström B.* Engelsk ordbok / Bengt Oreström. — Lund : Studentlitteratur AB, 2013. — 828 s.
86. *Oscarsson B.* Orlboka : ordbok över jamskan / Bo Oscarsson. — Östersund : Jengel Förlag, 2007. — 644 s.
87. *Petti V., Petti K.* NE:s lilla engelska ordbok Engelsk-svensk/svensk-engelsk 70 000 ord och fraser / Vincent Petti, Kerstin Petti. — Stockholm : NE Nationalencyklopedin, 2017. — 895 s.
88. *Petti V., Petti K.* Norstedts första engelska ordbok : engelsk-svensk/svensk-engelsk / Vincent Petti, Kerstin Petti. — Stockholm : Norstedts, 2010. — 790 s.
89. *Rider I.H.* Engelsk ordbok : Engelsk-svensk/svensk-engelsk / Inger Hesslin Rider. — Stockholm : Norstedts, 2009. — 922 s.
90. *Rysk ordbok : En Ämnesbaserad metod.* — Seattle : Createspace Independent Publishing Platform, 2017. — 212 s.
91. *SAOB : Svenska Akademiens ordbok* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.saob.se>
92. *Schamp T.* Världens största ordbok för upptäckare och äventyrslystna / Tom Schamp. — Stockholm : Pagina Förlag, 2017. — 64 s.
93. *Sharp D.* Jungiansk ordbok / Daryl Sharp. — Stockholm : Centrum för jungiansk psykologi, 1993. — 213 s.

94. *Sirett D.* Sophies första ordbok / Dawn Sirett. — Stockholm : Känguru, 2017. — 18 s.
95. *Sjögren P.A.* Bonniers svenska ordbok / Peter A. Sjögren, Iréne Gjörki. — Stockholm : Bonnier Fakta, 2011. — 809 s.
96. *Svensk ordbok.* — Stockholm : Norstedts ordbok, 1999. — 1492 s.
97. *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien.* — Stockholm : Norstedts, 2009. — 3736 s.
98. *Svensk-engelsk ordbok : för kommuner, landsting och regioner.* — Stockholm : SKL Kommentus Media, 2011. — 165 s.
99. *Svensk-finskt lexikon.* — Stockholm : Språkrådet, 1995. — 1040 s.
100. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket.* — Stockholm : Norstedts, 2015. — 1596 s.
101. *Svenska.se — Akademiens ordböcker* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://svenska.se>
102. *Synonymer.se* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.synonymer.se>
103. *Söderström S.* Hössjömålet : ordbok över en sydvästerbottnisk dialekt / Sven Söderström. — Umeå : Institutet för språk och folkminnen, 1980. — 224 s.
104. *Tamm F.A.* Etymologisk Svensk Ordbok. B. 1 — Primary Source Edition / Frederik August Tamm. — Charleston : Nabu Press, 2014. — 466 s.
105. *Thorell J.* Paginas IT-ordbok / Jerker Thorell. — Stockholm : Pagina, 2006. — 350 s.
106. *Topelius Chr.* Bevingade ord i Bibeln / Christer Topelius, Marie Topelius. — Stockholm : Rabén & Sjögren, 1993. — 176 s.

107. *Törsleff T.V.* Djuren campar : ordbok för barn / Terhi Valkonen Törsleff. — Stockholm : BoD, 2015. — 24 s.
108. *Vejde O., Rooth G.* Liten ordbok i matematik / Olle Vejde, Göran Rooth. — Borlänge : Olle Vejde Förlag, 1999. — 128 s.
109. *Vejde O., Leander E.* Ordbok i statistik / Olle Vejde, Eva Leander. — Borlänge : Olle Vejde Förlag, 2005. — 352 s.
110. *Wiman M.* Målande uttryck. En liten bok med svenska idiom / Mona Wiman (red.). — Uppsala : Esselte ordbok, 1990. — 162 s.
111. *Wiman M.* Norstedts engelska ordbok : professionell — Engelsk-svensk/Svensk-engelsk. 276 000 ord och fraser / Mona Wiman. — Stockholm : Norstedts, 2010. — 3008 s.
112. *Westin B.* Viggos lilla ordbok / Birgitta Westin. — Stockholm : Bonnier Carlsen, 2014. — 14 s.
113. *Widegren G.* Svenskt Och Engelskt Lexicon : Efter Kongl. Secreteraren Sahlstedts Svenska Ordbok, Forfattadt AF Gustaf Widegren, ... — Primary Source Edition / Gustaf Widegren. — Charleston : Nabu Press, 2014. — 916 s.
114. *Wiman M.* Norstedts stora engelska ordbok — Engelsk-svensk/Svensk-engelsk / Mona Wiman. — Stockholm : Norstedts, 2011. — 1900 s.
115. *Åberg G.* Ordspråk, ordstäv och talesätt / red. Gösta Åberg. — Stockholm : En bok för alla, 2001. — 224 s.
116. *Östergren O.* Nusvensk Ordbok Volume 1 — Primary Source Edition / Olof Östergren. — Charleston : Nabu Press, 2014. — 640 s.

Terminologisk ordlista

A

affix -et = афікс (ett morfem som används för att bilda nya ord genom att läggas till före eller efter ett rotmorfem; prefix och suffix)

akronym -en -er акронім (initialförkortning, förkortning som bildas med hjälp av de förkortade ordens första bokstäver)

antonym -en -er градуальний антонім (motsatsord som betyder två yttersta positioner på en skala och kan kompareras)

argot -en апро (ord och uttryck som kännetecknar kriminell subkultur)

arkaism -en -er архаїзм (ord eller dess betydelse som inte längre används aktivt i språket)

arvord -et = успадковане (корінне) слово (ett ord som ingått i ett språk sedan dess uppkomst)

avledning -en -ar деривація; дериват (ett sätt att bilda nya ord med hjälp av prefix och suffix; ett ord som är bildat genom att lägga till prefix och suffix)

avledningsmorfem -et = дериваційна морфема (ett morfem som används för att bilda nya ord genom att läggas till före eller efter ett rotmorfem; prefix och suffix)

B

bevingade ord крилатий вираз (allmänt använt uttryck som kan föras tillbaka till en bestämd skrift eller en bestämd person)

bundet morfem зв'язана морфема (ett rotmorfem som inte kan användas som ett separat ord utan används endast i kombination med andra rotmorfer)

böjningsmorfem -et = флексивна морфема (ett morfem som används för att bilda olika grammatiska former av samma ord)

C

citatorord -et = іншомовна цитата (ett tillfälligt lånat ord eller uttryck)

D

denotativ betydelse денотативне значення (en betydelsetyp som visar ordets sammanhang med verkligheten)

determinativ förled детермінативна перша частина складного слова (det första ledet av en sammansättning som är en bestämning eller beskrivning av det andra)

determinativ sammansättning детермінативний композит (en sammansättning vars första led är en bestämning eller en beskrivning av det andra)

dialektism -en -er; dialektord -et = діалектизм (ett ord eller ett uttryck som används endast i vissa geografiskt avgränsade områden)

dysfemism -en -er дисфемізм (ett ord eller ett uttryck som används i stället för ett annat ord eller uttryck och är mer nedsättande, vulgär eller stötande än ursprungsordet)

E

efterled -et = друга частина складного слова (det andra ledet av ett sammansatt ord)

ellips -en -er еліпс (en förkortningstyp som innebär att det ena ledet av ett sammansatt ord stryks)

elliptisk ordbildning еліптичний спосіб словотворення (ett sätt att bilda nya ord genom att stryka det ena ledet i ett sammansatt ord)

emotiv betydelse емотивне значення (en betydelsetyp som uttrycker en känsla)

enkelt ord просте слово (ett ord som består av bara ett rotmorfem)

etymologisk ordbok етимологічний словник (en ordbok vars viktigaste uppgift är att förklara ords ursprung)

eufemism -en -er евфемізм (ett ord eller ett uttryck som används i stället för ett annat ord eller uttryck och är förskönande, förmildrande eller beslöjande)

evaluativ betydelse оцінне значення (en betydelsetyp som uttrycker en inställning)

expressiv betydelse експресивне значення (en betydelsetyp som uttrycker en inställning eller en känsla)

F

fackord -et =; fackterm -en -er термін (ett ord eller ett uttryck som betecknar ett exakt begrepp och används inom ett specialområde)

fogemorfem -et = інтефікс (ett morfem som används mellan förled och efterled i sammansatta ord)

fraseologi -n фразеологія (ett lingvistiskt område som utforskar fasta ordkombinationer)

fraseologisk ordbok фразеологічний словник (en ordbokstyp som beskriver hur ord kan ingå i fraser och vilken betydelse fraserna har)

fraseologism -en -er фразеологізм (en fast ordkombination)

frekvensordbok -en -böcker частотний словник (en ordbok som anger hur ofta enskilda ord används i språket)

fritt morfem вільна морфема (ett morfem som kan användas som ett separat ord utan andra morfem)

främmande ord іноземні слова (lånord som används utan ändring av stavningen eller uttalet)

förklaringsordbok -en -böcker тлумачний словник (en ordbok vars viktigaste uppgift är att förklara ordbetydelser på samma språk)

förkortning -en -ar аббревіація; аббревіатура (ett sätt att bilda nya ord genom att stryka morfem eller delar av morfem i redan existerande ord; ett ord som har bildats genom strykning av morfem eller delar av morfem i redan existerande ord)

förled -et = перша частина складного слова (det första ledet av ett sammansatt ord)

föråldrat ord застаріле слово (ett ord eller dess betydelse som inte längre används aktivt i språket)

G

glossar -et =; **glossarium -et** = глосарій (en ordlista med översättning, i synnerhet över föråldrade eller sällsynta ord)

grammatiskt morfem граматична морфема (ett morfem som används för att bilda olika grammatiska former av samma ord eller för att modifiera ords lexikala betydelse)

H

historism -en -er; historicism -en -er історизм (ett ord eller ett uttryck som inte längre används aktivt i språket på grund av att det betecknar något som inte längre existerar i den moderna världen)

hyperonym -en -er гіперонім (ett ord vars betydelse omfattar innebörden av ett mer specifikt eller flera mer specifika ords betydelser)

hyperonymi -n гіперонімія (ett förhållande i det lexikaliskt-semantiska systemet som innebär att ett ords betydelse omfattar innebörden av ett mer specifikt eller flera mer specifika ords betydelser)

hyponym -en -er гіпонім (ett ord vars betydelse ingår i innebörden av ett annat ord med en bredare betydelse)

hyponymi -n гіпонімія (ett förhållande i det lexikalisk-semantiska systemet som innebär att ett ords betydelse ingår i innebörden av ett annat ord med en bredare betydelse)

I

idiom -et = ідіома (en fast fras vars betydelse inte framgår av de enskilda ordens betydelser)

imperativisk sammansättning імперативний композит (ett sammansatt ord som består av en verbrot och en partikelrot)

initialord -et =; **initialförkortning -en -ar** акронім (en förkortning som bildas med hjälp av de förkortade ordens första bokstäver)

J

jargong -en -er жаргон (en språkform med en speciell stil och specialuttryck som används i en viss grupp och ibland inte utan vidare förstås av utomstående)

K

kliché -n -er кліше (ett slitet uttryck där ordens innebörd har förlorat sitt värde)

kollokation -en -er колокація (två eller flera ord som ofta förekommer tillsammans utan att vara idiomatiska)

komplementärt motsatsord комплементарний антонім (motsatsord som uttrycker ett "antingen-eller-förhållande" och vanligtvis inte kompareras)

komponent -en -er семантичний компонент, сема (betydelsens minsta beståndsdel)

komponentanalys -en компонентний аналіз (en semantisk metod när man analyserar ords betydelser genom att dela dem in i komponenter)

konnotation -en -er конотація (ett ords betydelse som visar talarens inställning till verkligheten)

konnotativ betydelse конотативне значення (en betydelsetyp som visar talarens inställning till verkligheten)

kontextuell betydelse контекстуальне значення (ett ords betydelse som uppstår i sammanhanget)

konverst motsatsord різноспрямований (векторний, конверсивний) антонім (motsatsord som beskriver en händelse ur olika perspektiv)

kopulativ sammansättning копулятивний композит (en sammansättningstyp som kännetecknas av att relationen mellan dess led kan betecknas med konjunktionen "och")

L

lexem -et = лексема (en abstrakt enhet som omfattar alla böjningsformer av ett ord)

lexikal sammansättning лексикалізоване складне слово (ett sammansatt ord vars betydelse inte framgår av för- och efterledets enskilda betydelser)

lexikalt morfem лексична морфема (ett rotmorfem, ett morfem som bär den lexikala betydelsen)

lexikografi -n лексикографія (en forskningsgren som studerar ordböcker och principer för deras utarbetning)

lexikologi -n лексикологія (en lingvistisk gren som studerar språkets lexikala system)

lexikon -et = словник (здебільшого двомовний або словник фахової лексики) (en tvåspråkig ordbok; en enspråkig ordbok inom ett enskilt fackområde)

liknelse -n -er порівняння (en retorisk jämförelse mellan två begrepp)

lånord -et = запозичення (ett ord som har kommit in i ett visst språk från ett annat språk)

M

morfem -et = морфема (språkets minsta betydelsebärande enhet)

motsatsord -et = антонім (ett ord vars betydelse är motsatt till ett annat ords betydelse)

motsatsordbok -en -böcker антонімічний словник (en ordbok vars viktigaste uppgift är att ange motsatsord)

N

neologism -en -er неологізм (ett nybildat ord eller uttryck eller ett ord eller uttryck som används i en ny betydelse)

nybildning -en -ar неологізм (ett nybildat ord eller uttryck)

nyord -et = неологізм (ett nybildat ord)

O

ordbetydelse -n -r значення слова (relation av ett ords form till verkligheten)

ordbildning -en; ordbildningslära -n словотвір (en lingvistisk gren som utforskar hur ord byggs upp med hjälp av morfem)

ordbok -en -böcker словник (en ordnad förteckning över en väsentlig del av ett språks ord med ytterligare uppgifter)

ordlista -n -or словник (часто орфографічний); список слів (en ordnad förteckning över en samling ord i ett språk med kortfattade uppgifter om orden)

ordspråk -et = прислів'я (en form av kortfattad och folklig sentensdiktning som används i oförändrad grammatisk form)

ordstäv -et = веллеризм (en fras som består av ett inledande citat och en kommentar som ofta ställer situationen på sin spets eller vänder den på ett humoristiskt sätt)

ortografisk ordbok орфографічний словник (en ordbok som i första hand anger uppgifter om ords stavning)

P

paradigmatiska förhållanden парадигматичні відношення (betydelseförhållanden som beskriver hur ord hänger ihop i det lexikalisk-semantiska systemet)

possessiv sammansättning посесивний композит (en sammansättningsstyp som betecknar ett karaktärsdrag hos referenten)

prefix -et = префікс (ett avledningsmorfem som står före rotmorfemet och används för att modifiera ords betydelse)

R

referent -en -er референт (ett objekt i verkligheten som ett ord syftar på)

restmorfem -et = уніфікс (ett rotmorfem som inte kan användas som ett separat ord utan används endast i kombination med andra rotmorfem)

rotmorfem -et = корінь (ett morfem som bär den lexikala betydelsen)

S

sammansättning -en -ar словоскладання; складне слово, композит (ett sätt att bilda nya ord genom att kombinera minst två fria rotmorfem; ett ord som innehåller minst två fria rotmorfem)

semantik -en семантика (en gren av lingvistik som utforskar ords betydelse)

semantisk differential семантичний диференціал (en psykologisk teknik för att mäta känslomässig innebörd i begrepp)

semantisk komponent семантичний компонент, сема (betydelsens minsta beståndsdel)

semantiskt fält семантичне поле (en grupp ord och fraser som har gemensamma semantiska komponenter, men minst en komponent som skiljer dem)

semantiskt nätverk семантична мережа (en grupp ord och fraser som har minst en gemensam semantisk komponent)

slang-en сленг (vardagligt språkbruk som ligger på en stilistisk nivå under det neutrala språkets)

stilistisk betydelse стилістичне значення (en betydelse typ som uttrycker ords relation till en viss stilnivå)

stympning -en укорочення (усічення) (ett sätt att förkorta ett ord eller en ordgrupp genom att stryka morfem som inte är efterled i sammansättning)

suffix -et = суфікс (ett avledningsmorfem som står efter rotmorfemet och används för att skapa en ny ordklass av rotmorfemets betydelse)

synonym -en -er синонім (ett ord som har en liknande betydelse till ett annat ord)

synonymi -n синонімія (en typ av paradigmatiska förhållanden i det lexikalisk-semantic systemet som innebär att två eller fler ord har liknande betydelse)

synonymordbok -en -böcker синонімічний словник (en ordbok vars viktigaste uppgift är att ange synonymer)

syntagmatiska förhållanden синтагматичні відношення (förhållanden i det lexikalisk-semantic systemet som beskriver hur ord följer varandra i talad eller skriven text)

särdrag -et = семантичний компонент, сема (betydelsens minsta beståndsdel)

särdragsteori -n компонентний аналіз (komponentanalys; en semantic metod när man analyserar ords betydelser genom att dela dem in i komponenter)

T

talesätt -et = приказка (ett språkligt uttryck som syntaktiskt rättar sig efter den text eller det sammanhang där det ingår)

tematisk ordbok тематичний словник (en ordbok som innehåller ord grupperade enligt den tematiska principen)

term -en -er термін (ett ord eller ett uttryck som betecknar ett exakt begrepp och används inom ett specialområde)

thesaurus -en тезаурус (en alfabetisk eller systematisk förteckning över termer inom ett visst ämnesområde)

U

ungdomsspråk -et = молодіжна мова (sammanfattande benämning på det samtalsspråk som används av ungdomar i tonåren, framför allt i samtal med jämnåriga)

uppslagsbok -en -böcker; uppslagsverk-et = довідник (en alfabetiskt eller systematiskt uppställd framställning av vetande i bokform)

uttalsordbok -en -böcker орфоепічний словник (en ordbok som i första hand anger uppgifter om ords uttal)

W

wellerism -en -er веллеризм (en fras som består av ett inledande citat och en kommentar som ofta ställer situationen på sin spets eller vänder den på ett humoristiskt sätt)